

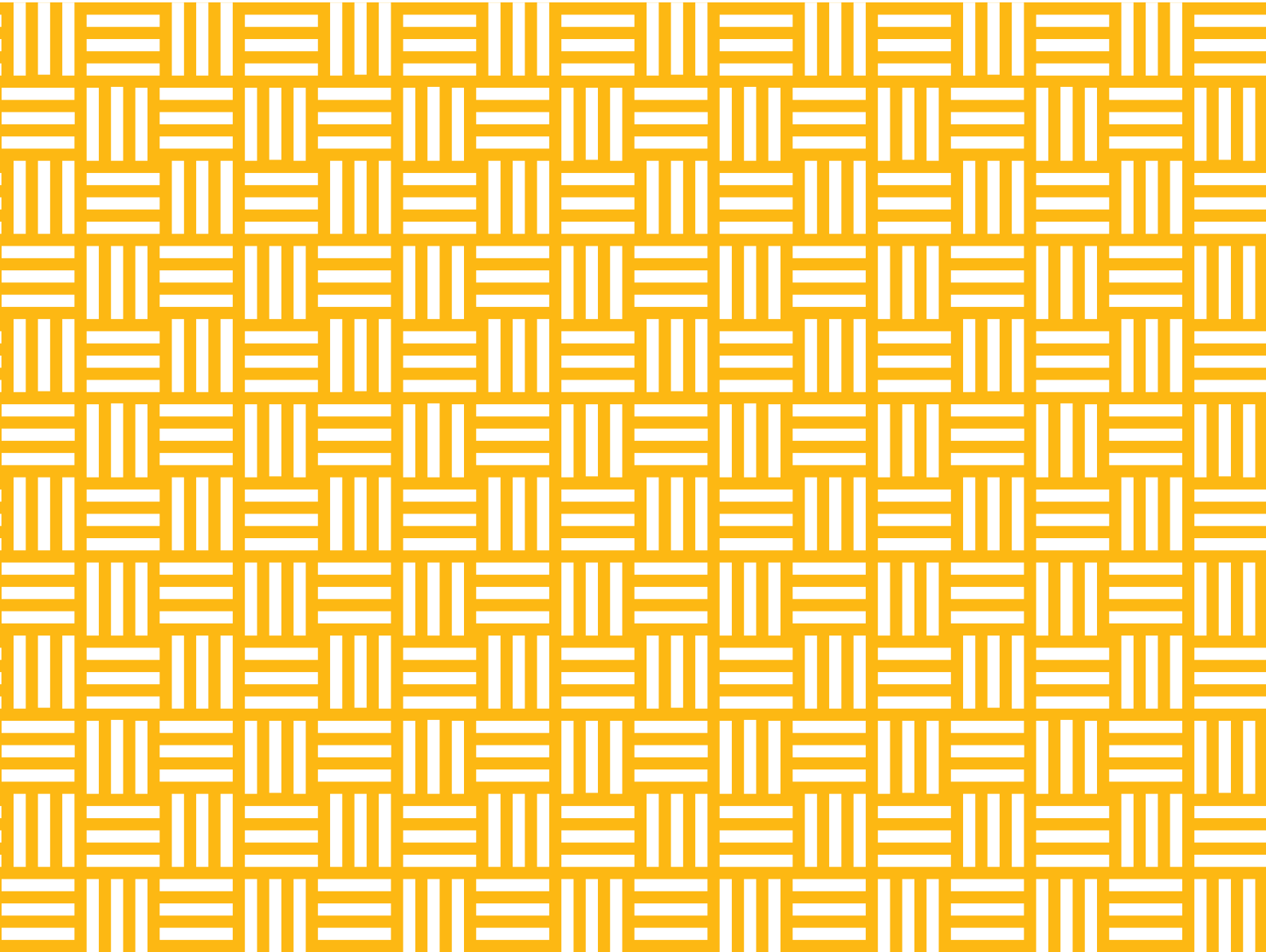

Regionalna platforma Zapadnog Balkana za zastupanje
sloboda medija i bezbednosti novinara
Western Balkan's Regional Platform for Advocating
Media Freedom and Journalists' Safety

This project is funded by
The European Union

Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti novinara [SRBIJA]

Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti novinara [SRBIJA]

autorka **Marija Vukasović**
decembar 2016.

Naslov u originalu

Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti
novinara (Srbija)

Izdavač

Nezavisno udruženje novinara Srbije

Autorka

Marija Vukasović

Lektor

Lidija Cenić

Dizajn

comma | communications design

Ova publikacija je proizvedena uz finansijsku podršku
Evropske Unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva
odgovornost Nezavisnog udruženja novinara Srbije
i autora i ni u kom slučaju ne odražava stavove
Evropske unije.

Rezime	5	B. Položaj novinara u redakciji, profesionalna etika i nivo cenzure	33
Indikatori A: Pravna zaštita medijskih i novinarskih sloboda	6	B.1 Da li je ekonomski položaj novinara/ki zloupotrebljen kako bi se ograničila njihova sloboda?	34
Indikatori B: Položaj novinara u redakciji, profesionalna etika i nivo cenzure	8	B.2 Koji je nivo uređivačke nezavisnosti vlasnika medija i organa upravljanja?	35
Indikatori C: Bezbednost novinara	9	B.3 Koji je nivo uređivačke nezavisnosti novinara u javnim servisima?	36
Generalne preporuke	11	B.4 Koji je nivo uređivačke nezavisnosti novinara u neprofitnim medijima?	37
Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti novinara	13	B.5 Koliku slobodu novinari imaju u procesu proizvodnje vesti?	38
Pravna zaštita medija i novinarska sloboda	14	C. Bezbednost novinara	41
Položaj novinara u redakciji, profesionalna etika i nivo cenzure	15	C.1 Statistika o bezbednosti i nekažnjivosti	41
Bezbednost novinara	15	C.2 Da li državne institucije i politički akteri preuzimaju odgovornost za zaštitu novinara?	43
A. Pravna zaštita medija i novinarska sloboda	17	C.3 Da li se krivični i građanski pravosudni sistem efektivno bave pretnjama i aktima nasilja nad novinarima?	44
A.1 Da li nacionalno zakonodavstvo predviđa garancije za slobodu medija i da li se one efikasno sprovode u praksi?	17	Preporuke	46
A.2 Da li regulativa o kleveti izaziva efekat 'obeshrabrivanja' među novinarima?	23	Prilozi	48
A.3 Da li postoji dovoljna pravna zaštita političkog pluralizma u medijima pre i tokom izborne kampanje?	24	Lista intervjuisanih	48
A.4 Da li je sloboda rada i udruživanja novinara/ki garantovana i da li se primjenjuje?	25	Reference i izvori	49
A.5 Koji je nivo pravne zaštite novinarskih izvora?	27		
A.6 Koji je nivo pravne zaštite prava na pristup informacijama?	29		

Ovaj izveštaj predstavlja nalaze istraživanja sprovedenog u okviru regionalnog projekta Regionalna platforma za zagovaranje medijskih sloboda i bezbednosti novinara na Zapadnom Balkanu¹, koji sprovode nacionalna novinarska udruženja novinara u Bosni i Hercegovini, Kosovu*, Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji. Glavni cilj istraživanja je da pruži osnovnu procenu nivoa slobode medija i bezbednosti novinara, koja će se dalje koristiti u regionalnom mehanizmu za praćenje i zagovaranje slobode medija i bezbednosti novinara na lokalnom, nacionalnom i regionalnom nivou.

Istraživanje je sprovedeno od strane regionalnog istraživačkog tima sastavljenog od glavnog istraživača² i pet istraživača na nivou država imenovanih od strane novinarskih udruženja. Istraživanje u Srbiji je sprovedla je Marija Vukasović, na osnovu zajedničke metodologije za svih pet zemalja. Niz različitih kvalitativnih i kvantitativnih metoda bili su korišćeni za prikupljanje i analizu podataka:

- Kvalitativna analiza dokumenata (QDA): istraživanja i analize proizvedene od strane drugih istraživačkih organizacija, akademskih institucija, nevladinih organizacija, pojedinih istraživača itd.; službeni dokumenti doneti od strane državnih institucija (zakonski akti, podzakonski akti, strategije, godišnji izveštaji, zapi-

---

1 Projekat je finansiran od strane Evropske komisije, u okviru Programa podrške civilnom društvu i mediji 2014-2015, Podrška regionalnim tematskim mrežama organizacija civilnog društva.

* Ovaj naziv je bez prejudiciranja statusa i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244 i mišljenjem Međunarodnog suda pravde o deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

2 Istraživački tim je predvodila dr Snežana Trpevska, stručnjak za medijsko pravo i za metodologiju istraživanja.

snici sa sastanaka, saopštenja za javnost) i medijska izveštavanja (tekstovi, članci, vesti i drugi objavljeni materijali).

- Kvalitativni intervjui sa 16 pojedinaca (novinari, pravnici, medijski eksperti, predstavnici javnih institucija ili nevladinih organizacija).
- Anketna sa 111 novinara³ iz različitih medijskih organizacija na osnovu upitnika razvijenog u okviru Worlds of Journalism Study⁴.
- Zvanični statistički podaci traženi od javnih institucija ili prikupljeni od dostupnih web sajtova ili iz drugih objavljenih izvora.

Indikatori A: Pravna zaštita medijskih i novinarskih sloboda

U Srbiji su novim setom medijskih zakona i ustavom uvedene osnovne mere za zaštitu slobode izražavanja i informisanja putem medija. Takođe, Srbija je ratifikovala sve glavne međunarodne akte u ovoj oblasti: Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ustav Republike Srbije garantuje slobodu izražavanja i slobodu medija, zabranjuje cenzuru i propisuje da svako ima slobodu da osnuje medije bez prethodnog odobrenja.

Novinari i pravni eksperti su se složili da je sloboda medija na veoma niskom nivou i da je situacija gora nego u periodu od pre donošenja novih medijskih zakona. Uzroci pogoršanja medijskih sloboda mogu se pripisati uticaju vlasti na medije i nedostatku uređivačke nezavisnosti medija. U medijima gotovo da nema istraživačkog novinarstva, nivo autocenzure je veoma visok, a medijski sadržaji su predmet komercijalizacije. (Odeljak A.1, strana 11).

Proces izrade medijskih zakona bio je donekle transparentan, na šta ukazuje činjenica da su udruženja novinara učestvovala u njihovom donošenju. Međutim, problem predstavlja sprovođenje tih zakona u praksi, kao i nizak nivo medijske samoregulacije i nedovoljno poštovanje etičkih standarda. (Odeljak A.1, strana 12).

U proteklih nekoliko godina bilo je nekoliko primera blokiranja ili ograničavanja sadržaja na Internetu. Jedan od takvih primera je slučaj „Feketić” iz 2014. i slučaj obaranja internet portala Peščanik iz 2015. godine. (Odeljak A.1, strane 12 i 13)

Kao jedan od većih problema izdvojio se rad Regulatornog tela za elektronske medije. Novinari i stručnjaci intervjuisani za potrebe ovog izveštaja saglasni su da je ovo telo nedovoljno nezavisno, ne ispunjava efikasno svoje obaveze i njegov rad nije dovoljno transparentan, zbog čega javnost nema dovoljno poverenja u njega. Mandat članova se ne podudara sa izbornim ciklusom, što predstavlja mehanizam za zaštitu njihove nezavisnosti, međutim činjenica je da oni prolaze kroz proces političke selekcije. Sa druge strane, problem predstavlja i nepostupanje nadležnih organa po prijavama koje podnosi REM u okviru svoje nadležnosti. Prema svemu što je podneto tokom 2015. godine, REM je do pisanja ovog izveštaja dobio jednu odluku po zahtevu za privredni prestup (Odeljak A.1, strane 13 i 14).

Što se tiče uticaja javnog sektora na medije kroz plaćanje usluga oglašavanja i marketinga, prema izveštaju Saveta za borbu protiv korupcije ukazano je da ne postoje javni i transparentni kriterijumi za dodelu sredstava. Za četiri godine na troškove javnog obaveštavanja na reprezentativnom uzorku od 124 državnih organa, fondova, javnih preduzeća, privrednih društava sa većinskim državnim kapitalom, organa lokalne samouprave, potrošeno je više od 60,9 miliona evra (Odeljak A.1, strana 14).

Zakon o javnom informisanju i medijima isključio je bilo koji oblik finansiranja medija iz javnih prihoda, osim sufinansiranja projekata u oblasti javnog informisanja radi ostvarivanja javnog interesa. Međutim, u praksi ima mnogo problema u realizaciji javnih konkursa za sufinansiranje projekata. Najčešći problem je definisanje projekata koji su u javnom interesu. Zakon o javnom informisanju i medijima sadrži sveobuhvatnu definiciju javnog interesa, ali u praksi u različitim lokalnim samoupravama postoji i različitost određivanja javnog interesa. Takođe, nisu predviđene sankcije za lokalne samouprave koje neće da objave konkurs za sufinansiranje medijskih projekata, a neke opštine iskorišćavaju taj normativni propust. Mnogo novinara smatra da je ideja projektnog sufinansiranja dobra, ali da se u praksi loše sprovodi. Često na lokalnom nivou vladajuća većina prilagođava kriterijume konkursa za dodeljivanje novca medijima koji su bliski vlasti. Takođe, vrlo često procedura nije transparentna, za članove komisije imenuju se pojedinci sumnjive stručne kompetencije i bliski vlastima (Odeljak A.1, strana 15).

Osnivanje i održavanje medija od strane nacionalnih manjina propisano je Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. Takođe, Zakonom je propisa-

3 Anketna je sprovedena na namernom kvotnom uzorku od 111 novinara/ki iz različitih tipova medija u Srbiji, na nacionalnom, pokrajinskom i lokalnom nivou. Od ukupnog broja anketiranih, 21 novinar/ke su iz javnog emitera, 40 iz privatnih radio i TV stanica, 26 iz privatnih štampanih medija, šest iz delimično privatnih i delimično javnih medija, sedam iz privatnih internet portala, šest iz neprofitnih medija i pet iz novinskih agencija. Bitno je napomenuti da i pored toga što kvotni uzorak ne omogućava uopštavanje zaključaka za celu novinarsku populaciju u Srbiji, dobijeni stavovi anketiranih novinara ipak daju dobru osnovu za sagledavanje trenutnog stanja u pogledu medijskih i novinarskih sloboda.

4 Dostupno na: <http://www.worldsofjournalism.org/>

no da Nacionalni saveti nacionalnih manjina mogu osnivati ustanove u oblasti informisanja, a samo finansiranje propisano je Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina. Sredstva za finansiranje rada nacionalnih saveta obezbeđuju se iz budžeta Republike, budžeta Autonomne pokrajine i budžeta jedinica lokalnih samouprava, donacija i ostalih prihoda. Takođe, Zakon o javnom informisanju i medijima propisuje da Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinice lokalne samouprave obezbeđuju deo sredstava putem sufinansiranja ili drugih uslova za rad medija koji objavljuju informacije na jezicima nacionalnih manjina (Odeljak A.1, strana 16).

Krenulo se od ideje da država izađe iz vlasništva u medijima, međutim, proces privatizacije je bio praćen raznim problemima. Privatizacija je loše sprovedena, mediji su prodavani za male sume novca i došlo je do toga da se veliki broj medija ugasi. Ogromne sume budžetskog novca slivaju se u privatne medije koji zauzvrat služe lokalnim moćnicima za samopromociju i političko-partijsku propagandu (Odeljak A.1, strana 16).

Institucionalna autonomija i urednička nezavisnost javnih emitera u Srbiji zagantovane su Zakonom o javnom medijskim servisu. Zakonom je propisano da su javni servisi nezavisna i samostalna pravna lica čija je osnovna delatnost ostvarivanje javnog interesa, a Republika Srbija je dužna da obezbedi stabilno finansiranje osnovne delatnosti javnih servisa, ali tako da način finansiranja ne utiče na uređivačku nezavisnost i institucionalnu autonomiju. Institucionalna autonomija i urednička nezavisnost javnih emitera ne primjenjuje se u praksi. Ne postoji finansijska nezavisnost javnog emitera i to zbog niske pretplate i zavisnosti od budžetske subvencije. Takođe, jedan od problema je što zakon ne predviđa jasne mehanizme kontrole javnog interesa (Odeljak A.1, strana 17).

U Srbiji je kleveta dekriminalizovana, a uvreda je i dalje krivično delo po Krivičnom zakoniku. Iako se smatra da je dekriminalizacija klevete pozitivan korak ka većoj slobodi medija, dekriminalizacija nije donela mnogo promena. Pravni eksperti navode da je u periodu kada je kleveta bila krivično delo tužbi za naknadu štete bilo više. Doprinela je tome da novinari više ne mogu da budu kažnjeni zatvorskom kaznom niti da im u krivičnom dosijeu piše da su osuđivani.

Sa druge strane, broj tužbi podnetih protiv novinara u vezi sa objavljivanjem informacija u medijima prilično je veliki. Politički zvaničnici često koriste svoj uticaj na tok suđenja i generalno je mišljenje da je stanje u pravosuđu veoma loše. Stanje se poboljšava, ali i dalje nije na potrebnom nivou. Sudska praksa je neujednačena, nije u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. Ima slučajeva kada se pravda sprovodi na način da je proces politički motivisan protiv nekih novinara. Takođe,

sudovi uglavnom ne uzimaju u obzir odluke Saveta za štampu prilikom donošenja odluka (Odeljak A.2, strane 18 i 19).

Politički pluralizam u medijima zagantovan je Zakonom o javnim medijskim servisima i propisana je obaveza javnog medijskog servisa da poštuje i podstiče pluralizam političkih, verskih i drugih ideja, takođe da ne sme da služi interesima pojedinih političkih stranaka i da javni servis jednako predstavlja političke stranke, koalicije i kandidate za republičke, pokrajinske ili lokalne izbore u vreme predizborne kampanje. Pluralizam se garantuje i Zakonom o elektronskim medijima u kojem je propisano da su svi pružaoci medijskih usluga dužni da tokom predizborne kampanje registrovanim političkim strankama, koalicijama i kandidatima obezbede zastupljenost bez diskriminacije. Zakonom o izboru narodnih poslanika propisano je da su mediji obavezni da u toku izborne kampanje nezavisno i objektivno predstavljaju sve kandidate (Odeljak A.3, strane 19 i 20).

Novinari i eksperti su se složili da političke stranke nemaju ravnopravan i fer pristup medijima, kako u neizbornom periodu tako i u predizbornoj kampanji. Kao razlozi navode se i politička obojenost medija, koji služe kao portparoli političkih grupacija i tajkuna i koje (in)direktno finansiraju političke partije, pogotovo na lokalnom nivou. Tu se ogleda nedovoljna efikasnost rada Regulatornog tela za elektronske medije jer je to telo dužno da vrši nadzor nad radom emitera u Republici Srbiji i da brine o tome da emiteri balansirano izveštavaju o različitim političkim akterima tokom kampanje. Regulatorno telo je donelo Pravilnik kojim se određuju posebne obaveze pružalaca medijskih usluga tokom izborne kampanje (Odeljak A.3, strana 20).

U Srbiji nema licenciranja novinara, i pored toga što je bilo nekih predloga da se uvede licenciranje u novinarskoj profesiji. Međutim, stručnjaci tvrde da bi svako ograničavanje ulaska, odnosno postavljanje uslova za ulazak u novinarstvo predstavljalo atak na slobodu izražavanja i slobodu medija (Odeljak A.4, strana 22).

Novinari u Srbiji udružuju se u novinarska udruženja, ali u manjem broju. Najčešće se vrše pritisci na udruženja koja insistiraju na doslednom sprovođenju medijske reforme, pre svega kada je u pitanju privatizacija i projektno sufinansiranje (Odeljak A.4, strana 22).

Pozitivan pomak u svom radu pokazao je Savet za štampu. Od januara do decembra 2015. godine Savetu, odnosno njegovoj Komisiji za žalbe, upućeno je 109 žalbi. Komisija je razmatrala 91 žalbu, 14 žalbi je odbačeno zbog neispunjavanja formalnih uslova, a prekršaj Kodeksa utvrđen je u 60 slučajeva, zbog čega su izrečene javne opomene medijima. Problem je što odluke Komisije za žalbe medij koji je kažnjen ne objavljuje ili

se plasiraju tako da je ova odluka neuočljiva za čitaoce (Odeljak A.4, strane 22 i 23).

Veći problem predstavljaju sindikati u koje se novinari u malom broju učlanjuju, njihova snaga je neznatna, kao i njihov uticaj i članstvo. Nijedan od sindikata nema aktivnosti koje bi zaposlenima ulivali sigurnost, posebno u pružanju pomoći u oblasti radnog prava (Odeljak A.4, strane 23).

Bolja je situacija sa pravnom zaštitom novinarskih izvora koja je zagarantovana u Zakonu o javnom informisanju i medijima i Krivičnom zakoniku. Pravo na zaštitu izvora može biti ograničeno samo u slučaju da se informacije odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je zakonom propisana kazna zatvora od najmanje pet godina. Pojedini pravni eksperti smatraju da novinari nisu dužni da otkriju izvor samo zato što za to postoji zakonom predviđeni osnov i, da bi se mešanje države smatralo opravdanim, potrebno je i da su iscrpljene sve druge razumne mere koje predstavljaju alternativu otkrivanju izvora. Pored toga, neophodno je i da je ugrožen neki vitalni interes, koji preteže nad interesom javnosti da se izvor ne otkrije (Odeljak A.5, strane 23 i 24).

Problemi u vezi sa zaštitom izvora često se pojavljuju i u samim redakcijama, gde se od novinara u toku rada traži da otkriju svoje izvore. Ozbiljniji slučajevi su retki. Takav slučaj je u vezi sa sajtom Teleprompter (Odeljak A.5, strana 24).

Problem koji se ovde javio jeste pokušaj vlasti da se definisanjem pojma novinara suzi broj onih koji bi po ovom osnovu imali pravnu zaštitu. Stav novinarskih udruženja je da lica koja objavljuju informacije od javnog značaja treba da budu zaštićena, bez obzira na to da li su formalno novinari ili članovi udruženja novinara ili ne, jer će u suprotnom njihova adekvatna zaštita biti ugrožena (Odeljak A.5, strana 24).

Pravna pravila o pristupu informacijama od javnog značaja propisana su Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Primena ovog zakona je na nešto višem nivou, a tome je doprineo pre svega Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o личности. Novinari se često obraćaju javnim preduzećima i državnim organima za dobijanje informacija od javnog značaja. I pored toga što je ovde situacija donekle bolja, dešava se da javna preduzeća ne žele da daju te informacije i svesno idu na to da plate kaznu, umesto da poštuju zakon. Takođe, iako je zakonom propisano da je diskriminacija zabranjena, često se neki mediji favorizuju u odnosu na druge (Odeljak A.6, strane 25 i 26).

Veliki broj žalbi koje prima Poverenik potkrepljuje stav da državnim organima nedostaje transparentnost.

Novinari anketirani za svrhu ovog istraživanja generalno su se složili da su državne institucije malo ili da uopšte nisu transparentne (Odeljak A.6, strane 26 i 27).

Indikatori B: Položaj novinara u redakciji, profesionalna etika i nivo cenzure

---

Novinari u Srbiji rade u teškim uslovima. Plate novinara su niske i kasni se s njihovim isplatama. Ekonomski položaj novinara je oslabio, a, sa druge strane, prosečno radno vreme novinara se povećalo, a kredibilitet novinarske profesije još više oslabio. Prema nekim studijama u 2014. prosečna plata novinara u Srbiji bila je oko 400€. U poslednjem kvartalu 2015. godine prosečna neto plata po zaposlenom u javnom servisu (RTS) je 47.886 dinara (približno 400 EUR). Prema anketi urađenoj za potrebe ovog istraživanja, najveći broj novinara je rekao da njihova neto plata spada u kategoriju između 300 i 400 evra (Odeljak B.1, strana 28).

Većina medija u Srbiji ima usvojenu sistematizaciju radnih mesta, prema kojoj je pozicija direktora razdvojena od urednika. Međutim, gotovo da nema medija u Srbiji gde je odnos između vlasnika, menadžera i redakcije jasno odvojen pravnim aktom. Većina privatnih medija u Srbiji nema svoje etičke kodekse, ali su prihvatili Kodeks novinara Srbije, koji su usvojila dva nacionalna udruženja – Nezavisno udruženje novinara Srbije i Udruženja novinara Srbije. Najčešći pritisci koje vlasnici medija i menadžeri vrše na redakcije ili pojedine novinare proizilaze, pre svega, iz stalnog rizika od otkaza, novinari se prebacuju na neadekvatna radna mesta, uručuju im se degradirajuća rešenja koja ih podstiču da sami daju otkaze ili se čak vrši i mobing (Odeljak B.2).

Javni medijski servisi, Radio-televizija Srbije i Radio-televizija Vojvodine, nemaju svoje posebne Kodekse o etičkim principima izveštavanja već samo opšti kodeks za sve zaposlene. Tako, RTV ima Etički kodeks – Kodeks ponašanja zaposlenih. Međutim, novinarski principi izveštavanja nisu sadržani u ovom opštem kodeksu. Statutima ova dva javna medijska servisa propisano je da glavni i odgovorni urednik ne može biti nosilac javne funkcije niti funkcije u političkoj stranci. Takođe, urednici su formalno samostalni u svom radu, ali nije tako i u praksi. Pritisaka ima mnogo, a posebno od Upravnog odbora (Odeljak B.3).

Jedan broj neprofitnih medija, kojih u Srbiji nema mnogo, a pogotovo oni koji su članovi Asocijacije online medija, prihvatili su Kodeks novinara Srbije. Nije poznato da neprofitni mediji imaju posebne etičke pravilnike. Pritisaka na neprofitne medije ima mnogo. Pre svega, urednici i novinari iz neprofitnog sektora javno se napa-

daju u medijima koji su bliski vlastima, dovodi se u pitanje način njihovog finansiranja, posebno u vezi sa stranim i međunarodnim donatorima. Druga vrsta pritisaka su hakerski napadi i obaranje sajtova neprofitnih medija, po pravilu povodom kritičkih tekstova o najistaknutijim pojedincima iz redova vlasti (Odeljak B.4).

Jedan od najvećih problema s kojima se novinari suočavaju jeste autocenzura, a kao glavni razlog navodi se strah, pre svega, od gubitka posla ili strah od pogoršanja odnosa sa redakcijom – strah od sankcija prema mediju u kojem novinar radi. U anketi s novinarima sprovedenoj u okviru ovog istraživanja 41,44% njih reklo je da je cenzura imala nekakav uticaj na njihov rad (izuzetno, znatno, donekle), dok je većina novinara odgovorila da uopšte ne utiče (38,74%) ili da slabo utiče (18,2%). Najviše uticaja novinari osećaju od urednika: čak 76,58% novinara odgovorilo je da oni izuzetno (11,71%), veoma (27,93%) ili delimično (36,94%) utiču na njihov rad. Drugi na skali uticaja su menadžeri medija, a nešto je manji, ali svejedno veliki, uticaj vlasnika medija (Odeljak B.5).

Indikatori C: Bezbednost novinara

Nezavisno udruženje novinara Srbije vodi bazu podataka o napadima na novinare, počevši od 2008. godine. Prema podacima iz baze može se reći da se povećava broj različitih tipova napada na novinare u poslednje tri godine. Novinari su najčešće bili izloženi verbalnim napadima putem usmenih poruka, pisama i društvenih mreža. Odmah iza njih su i pritisci na novinare, koje na razne načine vrše državni i lokalni funkcioneri, političari i drugi moćnici. A ima i fizičkih napada, kao i napada na imovinu. U prethodnih 20 godina u Srbiji su se desila tri ubistva novinara, koja do danas nisu rasvetljena i izvršioc i nalogodavci ubistava nisu pronađeni i osuđeni. Posebno treba izdvojiti napade na internet portale i na sajtove medija koji su učestali poslednjih godina (Odeljak C.1).

U Srbiji nije razvijena posebna politika koja bi podržala zaštitu novinara. Međutim, postoje pokušaji da se uspostavi takva politika, a oni su proizašli iz Akcionog plana za poglavlje 23 „Pravosuđe i osnovna prava” i sastavljanja nacrtu Memoranduma o merama za podizanje nivoa bezbednosti novinara od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, Republičkog javnog tužilaštva, Nezavisnog udruženja novinara Srbije i Udruženja novinara Srbije. Ipak, postoje brojni problemi u pregovorima za potpisivanje tog memoranduma, a to je pre svega tačka 7 Memoranduma u kojoj je bilo predloženo formiranje posebnog tela koje bi se bavilo bezbednošću novinara. Za novinarska udruženja bilo je sporno formiranje tog tela, izbor članova, obaveze tog tela i tražila su dodatna

objašnjenja. Problem predstavlja i to što saradnja državnih institucija i novinarskih udruženja nije na zadovoljavajućem nivou (Odeljak C.2, strana 35).

Ne postoje posebni mehanizmi za praćenje i izveštavanje o pretrnjama i nasilju nad novinarima, međutim postoje određeni pomoci. Republički javni tužilac je u decembru 2015. godine doneo Uputstvo o vođenju posebnih evidencija u apelacionim, višim i osnovnim javnim tužilaštvima u odnosu na krivična dela učinjena na štetu lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja. Sva tužilaštva u Srbiji treba da dostavljaju Republičkom javnom tužilaštvu kvartalne izveštaje s podacima sadržanim u posebnim evidencijama. Prema informaciji Republičkog javnog tužilaštva, javna tužilaštva već postupaju po navedenom uputstvu (Odeljak C.2, strane 35 i 36).

Država je prepoznala potrebu da se briga za bezbednost novinara stave na viši nivo, a to pokazuje činjenica da je osnovana Komisija za razmatranje činjenica do kojih se došlo u istragama koje su vođene povodom ubistva novinara, kao i činjenica da u Akcionom planu za poglavlje 23 postoji cela jedna oblast koja se bavi slobodom izražavanja i slobodom i pluralizmom medija (3.5), ali propisani rokovi se ne poštuju. Sa druge strane, javni funkcioneri retko daju osuđujuće izjave kada se desi neki napad na novinare (Odeljak C.2, strana 36).

Prema važećim zakonima, mere elektronskog nadzora koje se preduzimaju prema građanima, pa i prema novinarima, kao što su praćenja, prisluškivanja razgovora i presretanje komunikacije trebalo bi da se odvijaju samo uz dozvolu suda u slučaju postojanja neke osnovane sumnje. Za sada ne postoje materijalni dokazi da se taj elektronski nadzor sprovodi ilegalno, ali se izdvaja kao problem to što ne postoje oblici kontrole nad nadležnim organima. Postoje indikacije da su u određenim slučajevima preduzimate mere van zakonskih ovlašćenja i bez dozvole suda. Ovde se može izdvojiti slučaj Mreže za istraživanje kriminala i korupcije (KRIK) i glavnog urednika Stevana Dojčinovića (Odeljak C.2, strana 36).

Generalni utisak je da krivični i građanski pravni sistem Srbije ne reaguje adekvatno da bi otkrio počinioce ili naručioce napada na novinare. Pre svega, postoje tri još nerešena ubistva novinara, veliki broj fizičkih napada na novinare još nije rešen, veoma sporo se sprovodi procedura pravosudnog sistema kada je reč o bezbednosti novinara, a mnogo je neefikasnosti i u postupcima policije i tužilaštva (Odeljak C.3, strana 37).

Osim Komisije za razmatranje činjenica do kojih se došlo u istragama koje su vođene povodom ubistva novinara, ne postoje druga tela zadužena za istrage, gonjenje i zaštitu novinara. Postoje mišljenja da je ova komisija ušla na teren onoga što treba da radi država i na taj način se državni organi aboliraju. Prema mišljenju ek-

sperata, institucije u Srbiji treba da se podignu na znatno viši nivo kada je zaštita novinara u pitanju (Odeljak C.3, strana 37).

Ne postoje posebne procedure koje se bave zaštitom žena od napada u Srbiji, kao ni za žene novinarke. Veliki problem je to što ima novinara koji su pod policijskom pratnjom. Prema podacima udruženja, četiri novinara je pod višegodišnjom stalnom zaštitom, ali zvanične podatke o broju ne mogu se dobiti zato što bi davanje tih informacija moglo da ugrozi njihovu bezbednost. Prema mišljenju eksperata, to je veliki problem i postavlja se pitanje šta se radi na tome da se te pretnje otklone kako bi se ta zaštita ukinula jer neki novinari po nekoliko godina imaju policijsku zaštitu (Odeljak C.3, strane 37 i 38).

Istrage se ne sprovode brzo, efikasno i nezavisno, a to najbolje pokazuju i tri nerazjašnjena ubistva novina-

ra koja su se desila u prethodnih 20 godina. Drugi problem je što sami sudski postupci veoma dugo traju i ima ih mnogo nezavršenih. Gonjenje učinilaca krivičnih dela ne sprovodi se protiv svih učesnika u napadima. Uglavnom se samo procesuiraju kažnjavanje direktnih učinilaca, a naručioci dela ostaju neotkriveni. Državne institucije nemaju dovoljno resursa za istrage i nasilje nad novinarima (Odeljak C.3, strana 38).

Stiče se utisak i da nema odgovarajućih obuka u policiji, tužilaštvu, sudstvu i advokaturi. Poslednjih godina bilo je nekoliko skupova na kojima su učestvovali sudije, tužioci, advokati i predstavnici medija, i to je davalo određene rezultate. Takve specijalizovane edukacije predviđene su Akcionim planom za poglavlje 23. Međutim, s njihovim sprovođenjem se još nije počelo (Odeljak C.3, strana 38).

Generalne preporuke⁵

Prva i najvažnija preporuka je preduzimanje svih potrebnih mera i mehanizama za sprovođenje medijskih zakona u praksi kako bi se obezbedio viši stepen medijskih sloboda. Izvršiti izmenu pravne regulative kako bi se onemogućio politički i partijski uticaj na izbor članova Saveta Regulatornog tela za elektronske medije i obezbedio viši stepen nezavisnosti i efikasnosti, i kako bi se obezbedio politički pluralizam.

Potrebna je izmena zakona i podzakonskih akata kod sufinansiranja projekata u oblasti javnog informisanja za ostvarivanje javnog interesa kako bi se unapredio proces projektnog sufinansiranja medijskih sadržaja i sprečile zloupotrebe i kršenja procedure konkursa. Takođe, potrebno je izmenama i dopunama zakona obezbediti finansijsku nezavisnost javnih medijskih servisa putem takse/pretplate, bez budžetskih subvencija. Unaprediti odgovornost i kontrolu raspodele sredstava, obezbediti konkurentnost i veću transparentnost za javno oglašavanje državnih organa i drugih nosilaca javnih vlasti.

Sudska praksa u Srbiji je generalno neujednačena, pa tako i u postupcima po tužbama podnetim protiv novinara u vezi sa objavljivanjem informacija u medijima. Potrebno je ujednačavanje sudske praksu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i uvođenje obaveznih edukacija sudija, radionica i savetovanja.

Poboljšanje saradnje između državnih institucija i udruženja novinara, pre svega putem nastavka razgovora s Ministarstvom unutrašnjih poslova i Republičkim javnim tužilaštvom o potpisivanju Memoranduma o mera za podizanje nivoa bezbednosti novinara u skladu sa Akcionim planom za poglavlje 23.

Pored toga, potrebno je unaprediti rad Posebnog tužilaštva za visokotehnoški kriminal u vezi s pretnjama novinarima na društvenim mrežama, kao i da brže i efikasnije postupaju po prijavama, sprovode istrage, pokreću potrebne zakonske postupke i da obaveste javnost o tome u slučajevima obaranja sajtova medija i drugih slučajeva blokiranja Interneta.

Takođe, potrebno je konkretizovati rad Komisije za razmatranje činjenica do kojih je došlo u istragama koje su vođene povodom ubistava novinara.

---

⁵ Ove generalne preporuke razvijene su na osnovu razgovora sa predstavnicima Nezavisnog udruženja novinara Srbije. One predstavljaju samo opšte tačke na osnovu kojih će novinarsko udruženje u budućnosti razvijati svoje inicijative i aktivnosti lobiranja za unapređivanje medijskih i novinarskih sloboda i kao takve će se nadograđivati, dopunjavati i konkretizovati.

Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti novinara

Skup Indikatora za nivo slobode medija i bezbednosti novinara na Zapadnom Balkanu razvijeni su da ukažu na specifične potrebe i ciljeve udruženja novinara radi zagovaranja za veće slobode medija u svojim zemljama i za bolje uslove i slobodu rada novinara. U poslednjih nekoliko godina, nekoliko međuvladinih ili međunarodnih organizacija usvojile su smernice ili metodologije za komparativnu procenu medijskih sloboda i bezbednosti novinara u različitim zemljama. Najpoznatije procene i metodologije jesu one koje su objavljene od strane sledećih organizacija:

- Savet Evrope: Indikatori za medije u demokratiji⁶
- Evropska komisija:
- UNESCO: Medijski razvojni indikatori (MDI)⁷ i Indikatori bezbednosti novinara: Nacionalni nivo⁸
- USAID – IREX: Indeks održivosti medija⁹
- Freedom House: Anketa slobode štampe¹⁰
- BBC World Service Trust: Afrička razvojna inicijativa medija¹¹
- Komitet za zaštitu novinara: Nasilje protiv novinara¹²
- Reporteri bez granica: Svetski indeks slobode medija¹³

6 Dostupno na: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17684&lang=en>

7 Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0016/001631/163102e.pdf>

8 Dostupno na: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/images/Themes/Freedom_of_expression/safety_of_journalists/JSL_national_eng_20150820.pdf

9 Dostupno na: <https://www.irex.org/resource/media-sustainability-index-msi-methodology>

10 Dostupno na: <https://freedomhouse.org/report/freedom-press-2015/methodology>

11 Dostupno na: http://downloads.bbc.co.uk/worldservice/trust/pdf/AMDI/AMDL_summary_Report.pdf

12 Više na: <https://www.cpj.org/>

13 Dostupno na: <https://rsf.org/index2014/en-index2014.php>

Pored navedenih metoda, posebna pažnja posvećena je strateškom okviru Evropske komisije u cilju procene ispunjenja političkih ciljeva u oblasti slobode izražavanja i integriteta medija. Ovaj okvir rezimiran je u Smernicama za proširenje EU u oblasti slobode medija i integriteta medija u zemljama proširenja, 2014-2020. Smernice su od ključnog značaja za mrežu novinarskih udruženja u regionu jer su uzeti u obzir zajednički kontekstualni problemi slobode medija u regionu i stoga predstavljaju osnovu za nacionalni i regionalni pristup rešavanju zajedničkih problema. Pored toga, značaj ovog dokumenta za novinarska udruženja dolazi iz činjenice da su se oni sami identifikovali u Smernicama kao jedan od ključnih pokretača medijskih reformi u regionu.

Uzete kao celina, navedene metodologije i smernice nude dobru polaznu tačku za definisanje indikatora u skladu a potrebama i prioritetima udruženja novinara na Zapadnom Balkanu. Ipak, većina njih je napravljena kako bi služile ostvarivanju ciljeva međunarodnih organizacija i više su fokusirane na mapiranje uporedivih podataka u pojedinim zemljama i generalnih globalnih trendova o medijskim slobodama. Štaviše, oni ne propisuju fiksni metodološki pristup već nude sveobuhvatnu listu indikatora, od kojih indikatore treba prilagoditi specifičnostima nacionalnih potreba. Dalje, oni su pripremljeni u razvijenim zapadnim demokratijama i zbog toga nemaju određeni stepen prilagođenosti koji je od suštinskog značaja za lokalne medija u balkanskim zemljama. Stoga, pregledajući sve ove dokumente, uzeti su u obzir samo indikatori koji mogu da reflektuju specifičnu sliku novinarskih udruženja u zagovaranju za bolju zaštitu novinarskog rada i slobode u svojim zemljama. Glavni fokus stavljen je na sprovođenje pravnih garancija slobode izražavanja i nezavisnosti medija, na niz faktora koji sprečavaju novinare da slobodno vrše svoj svakodnevni rad u redakcijama i na uslove pod kojima novinari mogu biti sigurni i zaštićeni od zastrašivanja, zlostavljanja ili nasilja.

Indikatori za nivo slobode medija i bezbednosti novinara u zemljama Zapadnog Balkana svrstani su u tri kategorije, a svaka kategorija sastoji se od niza indikatora:

Pravna zaštita medija i novinarska sloboda

A. 1 Da li nacionalno zakonodavstvo predviđa garancije za slobodu medija i da li se one efikasno sprovode u praksi?

A. 2 Da li regulativa o kleveti izaziva efekat 'obeshrabriavanja' među novinarima?

A. 3 Da li postoji dovoljna pravna zaštita političkog pluralizma u medijima pre i tokom izborne kampanje?

A. 4 Da li je sloboda rada i udruživanja novinara/ki garantovana i da li se primjenjuje?

A. 5 Koji je nivo pravne zaštite novinarskih izvora?

A. 6 Koji je nivo pravne zaštite prava na pristup informacijama?

**Položaj novinara u
redakciji, profesionalna
etika i nivo cenzure**

B. 1. Da li je ekonomski položaj novinara/ki zloupotrebljen kako bi se ograničila njihova sloboda?

B. 2. Koji je nivo uredničke nezavisnosti privatnih medija od vlasnika medija i organa uprave?

B. 3. Koji je nivo uredničke i novinarske nezavisnosti u javnom servisu?

B. 4. Koji je nivo uredničke i novinarske nezavisnosti u neprofitnim medijima?

B. 5. Koliko slobode imaju novinari u procesu produkcije vesti?

Bezbednost novinara

C. 1 Statistika o bezbednosti i nekažnjivosti

C. 2. Da li državne institucije i politički akteri preuzimaju odgovornost za zaštitu novinara?

C. 3. Da li se krivični i građanski pravosudni sistem efektivno bave pretnjama i aktima nasilja nad novinarima?

Pravni sistem Srbije uveo je osnovne mere za zaštitu slobode izražavanja i informisanja putem medija, kako u zakonima tako i u Ustavu. U Srbiji je 2014. godine donet novi set medijskih zakona, ratifikovani su svi glavni međunarodni akti u ovoj oblasti, a u Ustav su uvedeni osnovni standardi propisani u članu 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji garantuju slobodu izražavanja i slobodu medija i obezbedili su sudsku zaštitu od svakog ograničenja ovih sloboda. Međutim, iako je donošenje medijskih zakona bilo donekle transparentno, veliki problem u Srbiji predstavlja sprovođenje tih zakona. Kao problemi izdvojili su se rad Regulatornog tela za elektronske medije, loše sprovedena privatizacija, mnogo problema pri sprovođenju projektnog sufinansiranja medija, nedovoljno poštovanje etičkih standarda, veliki broj tužbi protiv novinara u vezi sa objavljivanjem informacija u medijima. Iako je rad Poverenika u oblasti informacija od javnog značaja doprineo višem nivou pravne zaštite u toj oblasti, broj žalbi koje Poverenik prima i dalje je veoma veliki i govori o netransparentnosti državnih organa.

A.1 Da li nacionalno zakonodavstvo predviđa garancije za slobodu medija i da li se one efikasno sprovode u praksi?

Srbija je do sada uvela skoro sve osnovne pravne i institucionalne garancije za slobodu izražavanja i nezavisnosti medija. Srbija je ratifikovala glavne međunarodne akte u ovoj oblasti – Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Evropsku

konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ustav Republike Srbije¹⁴ garantuje slobodu izražavanja i slobodu medija, zabranjuje cenzuru i propisuje da svako ima slobodu da osnuje medije bez prethodnog odobrenja, a da televizijske i radio-stanice mogu biti uspostavljene u skladu sa zakonom. Ustav predviđa da sloboda izražavanja može da se ograniči samo ako je to neophodno radi zaštite prava drugoga na dostojanstvo, ugled i čast, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda, radi zaštite javnog zdravlja ili kada to ugrožava nacionalnu bezbednost. U Srbiji, pravni okvir za medijski sektor uključuje nove zakone koji su usvojeni u 2014. godini: Zakon o javnom informisanju i medijima¹⁵, Zakon o elektronskim medijima¹⁶ i Zakon o javnim medijskim servisima¹⁷.

Zakon o javnom informisanju i medijima u članu 4 garantuje slobodu javnog informisanja i propisuje da je javno informisanje slobodno i da ne podleže cenzuri, zabranjuje bilo kakvu direktnu ili indirektnu diskriminaciju urednika medija, novinara i drugih lica u oblasti javnog informisanja, naročito prema njihovoj političkoj opredeljenosti i uverenju ili drugom ličnom svojstvu. Propisi koji se odnose na štampane medije odnose se i na online medije. Zakon o javnom informisanju i medijima definiše medije kao sredstvo javnog obaveštavanja koje rečima, slikom, odnosno zvukom, prenosi urednički oblikovane informacije, ideje i mišljenja i druge sadržaje namenjene javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika. Pod pojmom medija zakon podrazumeva dnevne i periodične novine, novinske agencije, radio i televizijski program i elektronska izdanja tih medija, kao i samostalna elektronska izdanja (uređivački oblikovane internet stranice ili internet portali)¹⁸.

Očekivalo se da će novi zakoni o medijima doprineti višem nivou medijskih sloboda i bezbednosti novinara u zemlji, ali se ta očekivanja nisu ispunila. U principu, novinari i pravni eksperti složili su se da je sloboda medija na veoma niskom nivou i da je situacija gora nego u periodu od pre donošenja novih medijskih zakona. Uglavnom, uzroci pogoršanja medijskih sloboda mogu se pripisati uticaju vlasti na medije i nedostatku uređivačke nezavisnosti medija. U medijima gotovo da nema istraživačkog novinarstva, nivo autocenzure je veoma visok, a medijski sadržaji su predmet komercijalizacije. Na lokalnom nivou situacija je gora nego na nacionalnom nivou:

„... Pre svega razlozi su u materijalnoj nesigurnosti medija. Lokalne vlasti uslovljavaju finansiranje medija. Ako imate medije na lokalom nivou i želite da opstanete, da

biste dobili novac od lokalne one samouprave treba da budu poslušni. Ovo jasno pokazuje da nema slobode medija.¹⁹”

U Izveštaju o napretku za 2015. godinu Evropska komisija je izrazila svoju zabrinutost zbog „slučajeva pretnji i nasilja nad novinarima” i navedeno je da „izjave državnih funkcionera u vezi sa istraživačkim radom novinara ne pogoduju stvaranju ambijenta u kojem se sloboda izražavanja može ostvariti bez prepreka²⁰”.

Proces izrade medijskih zakona bio je donekle transparentan, na to ukazuje činjenica da su udruženja novinara učestvovala u njihovom donošenju. Međutim, sastav radne grupe koja je počela rad na ovim zakonima promenjen je kada su članovi odbili da prihvate ideju Vlade da uključi odredbe o finansiranju javnog servisa iz državnog budžeta. Kao rezultat toga, formirana je nova, manja radna grupa koja je završila izradu medijskih zakona koji sadrže neke odredbe koje nisu dogovorene sa udruženjima novinara i nisu usklađene sa evropskim regulatornim okvirom za finansiranje, upravljanje i nadzor javnih medijskih servisa²¹. Medijski stručnjaci smatraju da je donošenje medijskog zakonodavstva bilo donekle transparentno, ali problem je vezan za njegovo sprovođenje, nizak nivo medijske samoregulacije i nedovoljno poštovanje etičkih standarda²².

Zakon o javnom informisanju i medijima propisuje da se mediji upisuju u Registar medija koji vodi Agencija za privredne registre. Cilj medijskog registra je da podatke o medijima učini dostupnim javnosti. Zakon ne predviđa obaveznu registraciju, ali ako medij nije upisan u registar, on snosi određene posledice. Na primer, ne može konkurisati za sredstva Republike, Pokrajine ili lokalnih samouprava namenjena sufinansiranju medijskih sadržaja od javnog interesa, kao i to da se državne institucije ne mogu oglašavati niti koristiti druge usluge tih medija²³.

U proteklih nekoliko godina bilo je nekoliko primera blokiranja ili ograničavanja sadržaja na Internetu.

Slučaj „Feketić” iz 2014. godine jedan je od primera blokiranja internet sadržaja. Na YouTube nakon vremenske nepogode koja je pogodila Vojvodinu i u kojoj je Aleksandar Vučić pomagao u spasavanju ljudi (sve se

14 Ustav Republike Srbije, Član 46.

15 Zakon o javnom informisanju i medijima.

16 Zakon o elektronskim medijima.

17 Zakon o javnim medijskim servisima.

18 Zakon o javnom informisanju i medijima, Član 29.

19 Dragan Lazarević, advokat, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 25. maj 2016.

20 Evropska komisija, Radni dokument komisije: Republika Srbija 2015, Izveštaj o napretku, Brisel, 2015, str. 65. Pristupljeno: 13. 05. 2016. http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/godisnji_izvestaj_15_final.pdf

21 Dr Rade Veljanovski, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 11. maj 2016.

22 Dr Dejan Milenković, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 13. maj 2016.

23 Zakon o javnom informisanju i medijima, Čl. 37, 38 i 44.

dešavalo tokom predizborne kampanje), pojavio se satiričan klip, koji je zapravo bio klip sa RTS-a, kojem su dodati titlovi. Klip je skinut sa YouTube na zahtev za zaštitu autorskih prava RTS-a, autora originalnog snimka, što je jasno prikazano u video-parodiji, iako nije bilo osnova da se traži takva zaštita. Naime, na osnovu člana 54a tačke 1 Zakona o autorskom i srodnim pravima, dozvoljena je slobodna prerada objavljenog autorskog dela ako se radi o parodiji ili karikaturi. Klip je još nekoliko puta postavljen na YouTube, ali je ponovo skidan i to po istom zahtevu za zaštitu autorskih prava RTS-a. Zahteve je u ime RTS slala kompanija KVZ Digital, koja se pojavljuje kao zvaničan distributer sadržaja koji je u vlasništvu RTS-a. Ove dve kompanije sklopile su ugovor o distribuciji na YouTube kanalu iako ta informacija nigde nije javno objavljena²⁴.

Portal Peščanik²⁵ je u junu 2014. godine doživeo hakerski napad kojim je oboren, nakon što je objavljen tekst u kojem se ukazalo na ozbiljne indicije da je deo doktorata ministra unutrašnjih poslova Srbije Nebojše Stefanovića plagijat. Odeljenje MUP-a specijalizovano za visokotehnoški kriminal izjavilo je da je pokrenulo istragu i da je putem Interpola zatražilo međunarodnu tehničku pomoć od više zemalja iz regiona i sveta. Međutim, Odeljenja za visokotehnoški kriminal Velike Britanije i Kanade potvrdila su da nikada nisu dobila bilo kakav zahtev srpske policije u vezi sa obaranjem sajta i da nisu uključena u rešavanje slučaja „Peščanik“. Nakon toga, Uprava kriminalističke policije MUP RS odbila je da, po Zakonu o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, odgovori kojim je stranim službama poslat zahtev za razmenu operativnih podataka, kada je on poslat i koje službe su na zahtev odgovorile. Oni su naveli da bi otkrivanje tih podataka ugrozilo, omelo ili otežalo sprečavanje ili otkrivanje krivičnog dela. Dok su, sa druge strane, sam ministar Stefanović, kao i načelnik Odeljenja za visokotehnoški kriminal Saša Živanović, javno imenovali države iz kojih su napadi došli. Do danas nije utvrđeno po čijem nalogu je sajt oboren i nije oficijalno utvrđeno da je portal oboren po nalogu nekoga iz vlasti, već da je „analizom logova utvrđeno da je napad izvršen sa 533 servera iz desetine zemalja širom sveta“.

Iako je Regulatorno telo za elektronske medije (REM) zakonski definisano kao nezavisno telo sa listom nadležnosti i ovlašćenja, nekoliko problema je identifikovano u njegovom radu. Jedan od najvećih problema je to što regulator nije dovoljno nezavisan i ne ispunjava efikasno svoje osnovne zakonske obaveze. Svi novinari i

stručnjaci intervjuisani za potrebe ovog izveštaja saglasni su da REM ne vrši efikasno svoje obaveze²⁶ i da postoji sumnja u stručnost ljudi koji tamo rade²⁷. Osim toga, rad regulatornog tela nije dovoljno transparentan, zbog čega ni novinari ni javnost nemaju dovoljno poverenja u REM²⁸. Članovi regulatora su pod uticajem ne samo državnih organa nego i pojedinih medija²⁹. Kao opravdanje za neefikasnost često se navodi da regulator nema dovoljno zakonskih nadležnosti. Međutim, u praksi to ne izgleda tako. Na primer, REM je nadležan da sankcioniše kršenje zakonskih odredbi, ali ne koristi tu mogućnost, kao ni druge mere i mehanizme koje mu stoje na raspolaganju³⁰. Prema izveštaju o radu za 2015. godinu³¹, regulator je izrekao 16 opomena, 9 mera upozorenja i samo jednu meru privremene zabrane objavljivanja programskog sadržaja.

Mandat članova ne podudara se sa izbornim ciklusom, što predstavlja mehanizam za zaštitu njihove nezavisnosti, međutim činjenica je da oni prolaze kroz proces političke selekcije³². Poznat je primer izbora dva člana koja na kraju nisu izabrana od Skupštine Srbije³³. Intervjuisani pravni ekspert naveo je da vladajuće stranke vrše uticaj na sastav regulatora iako je zakonska procedura³⁴ napravljena tako da ograniči uticaj izvršne vlasti.³⁵ Međutim, čini se da se zakonom predviđeni postupak ne može lako postići i da Vlada nastavlja da utiče na sastav regulatora. Drugi primer je da je parlamentarna većina odložila imenovanje novih članova REM-a iako je mandat aktuelnih članova istekao, a utisak je da je to učinjeno zato što je parlamentarna većina nezadovoljna predloženim kandidatima³⁶.

Regulator ima ovlašćenje da ukoliko utvrdi da je osnovana prijava koja se podnese u vezi sa programskim sadržajima, pružalaca medijskih usluga, izrekne meru prema pružaocu medijske usluge, odnosno podnese zahtev za pokretanje prekršajnog i krivičnog postupka ili da

26 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anoniman/a. Intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 10. maj 2016.

27 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anoniman/a. Intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 17. maj 2016.

28 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anoniman/a. Intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 18. maj 2016.

29 Dr Rade Veljanovski, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 11. maj 2016.

30 Ibid.

31 Regulatorno telo za elektronske medije, Izveštaj o radu za 2015. godinu, str. 11. Pristupljeno: 16. 05. 2016. http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/8412-IZVESTAJ_O_RADU_2015.pdf

32 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anoniman/a. Intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 10. maj 2016.

33 Živanović Maja, „Odbor Skupštine APV o slučaju „REM“, Radio-televizija Vojvodine, 4. mart 2016. Pristupljeno: 10. 06. 2016. http://www.rtv.sr/sr_lat/vojvodina/novi-sad/odbor-skupstine-apv-o-slucaju-rem_695603.html

34 Prema Zakonu o elektronskim medijima, postoji osam ovlašćenih predlagača za predlaganje kandidata za članove Regulatornog tela za elektronske medije. Član 8.

35 Slobodan Kremenjak, advokat, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 16. maj 2016.

36 Ibid.

24 Gligorjević, Jovana, „Internet je mnogo naučio iz slučaja 'Feketić'“, Vreme, 6. mart 2014. Pristupljeno: 10. 06. 2016. <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1179410>

25 Miletić, Natalija, „Where have all the hackers gone?“, Peščanik, 19. decembar 2014. Pristupljeno: 10. 06. 2016. <http://pescanik.net/where-have-all-the-hackers-gone/>

inicira drugi postupak pred nadležnim državnim organom³⁷. Tu se javlja problem postupanja po tim prijavama. Prema podacima koje smo dobili od REM-a, u 2015. godini podneto je 55 zahteva za pokretanje prekršajnog postupka, kojima je obuhvaćen 8.081 prekršaj pružalaca medijskih usluga i 11 zahteva za privredni prestup, kojima je obuhvaćeno 59 prestupa pružalaca medijskih usluga. Prema svemu što je podneto u toku 2015. godine, REM je do pisanja ovog izveštaja dobio jednu odluku po zahtevu za privredni prestup.

Javno obaveštavanje koje vrše državni organi, odnosno drugi nosioci javnih vlasti (kao što su javni pozivi, javno oglašavanje, obaveštenja, javne kampanje i sl.), vrše Republika Srbija, Autonomna pokrajina, jedinice lokalne samouprave, kao i ustanove i druga pravna lica koja su pretežno u državnoj svojini ili koja se u celini ili pretežnim delom finansiraju iz javnih prihoda³⁸.

U izveštaju Saveta za borbu protiv korupcije³⁹ ukazuje se da ne postoje javni i transparentni kriterijumi za dodelu sredstava. Za četiri godine na troškove javnog obaveštavanja na reprezentativnom uzorku od 124 državnih organa, fonda, javna preduzeća, privredna društva sa većinskim državnim kapitalom, organa lokalne samouprave, potrošeno je više od 60,9 miliona evra. Najviše sredstava, ili preko 57%, potrošila su privredna društva s većinskim državnim kapitalom (42,15%) i javna preduzeća (15,46%). Nešto manje od trećine (28,83%) rashoda čine troškovi oglašavanja u sredstvima javnog informisanja, a 28,24% su troškovi za sponzorstva i donacije. Utvrđeno je potpuno odsustvo načela konkurentnosti kod ugovaranja video-produkcije za potrebe javnog sektora, koja se plaća budžetskim novcem. Ima slučajeva da institucije javnog sektora konzumiraju marketinške usluge od pravnih lica čija osnovna registrovana delatnost nema veze s poslom za koji su angažovana. Takođe, promotivne kampanje državnih institucija i javnih preduzeća najčešće su usmerene na promociju funkcionera, odnosno političara koji su na čelu tih institucija, kao i da se zaključuju ugovori o medijskom praćenju koji podrazumevaju obavezno medija da u svoje informativne emisije kao goste pozivaju predstavnike tih institucija i preduzeća. Savet je analizom brojnih ugovora utvrdio da se sistem javnih nabavki, koje su dužne da primenjuju institucije javnog sektora, u praksi nije pokazao kao pouzdan model ugovaranja usluga oglašavanja i marketinga.

Javne nabavke se sprovode za proizvodnju televizijskih prenosa sednica skupština na nacionalnom, pokrajinskom ili lokalnom nivou, i to za ostvarivanje javnog interesa. Dešavalo se da i pored toga što Zakon o javnom informisanju i medijima isključuje sve vidove finansiranja medija osim projektnog sufinansiranja javnog interesa, lokalne vlasti sprovode javne nabavke. Takav slučaj zabeležen je u Požarevcu⁴⁰.

Zakon o javnom informisanju i medijima uvodi sistem sufinansiranja projekata u oblasti javnog informisanja radi ostvarivanja javnog interesa⁴¹. Državne institucije i lokalna samouprava, nakon sprovedenog javnog konkursa, raspodeljuju sredstva iz budžeta namenjena za ostvarivanje javnog interesa u oblasti javnog informisanja i za jačanje raznovrsnosti programa. Ova oblast bliže je regulisana Pravilnikom o sufinansiranju projekata za ostvarivanje iz javnog interesa u oblasti javnog informisanja⁴². Sredstva za sufinansiranje projekata distribuiraju se u toku kalendarske godine na osnovu javnog konkursa⁴³. Pravilnikom su bliže regulisane konkursne procedure i kriterijumi za ocenu projekta i za izbor stručne komisije za ocenjivanje projekata i donošenje odluke o raspodeli sredstava.

Realizacija javnih konkursa za sufinansiranje projekata od javnog interesa naišla je na mnoge probleme u praksi, posebno na lokalnom nivou. Najčešći je problem u vezi sa definisanjem projekata koji su u javnom interesu. Zakon o javnom informisanju i medijima sadrži sveobuhvatnu definiciju javnog interesa, ali u praksi u različitim lokalnim samoupravama postoji i različitost javnog interesa. Pored toga, dešavalo se i da su medijski projekti zasnovani na temama koje su nesumnjivo u javnom interesu, a da kao takve nisu predviđene zakonom. Isto tako, Pravilnikom iz 2014. nisu predviđene sankcije za lokalne samouprave koje neće da objave konkurs za sufinansiranje medijskih projekata, a neke opštine iskorisćavaju taj normativni propust. Prema konkursu koje je Ministarstvo kulture i informisanja raspisalo u maju 2015. godine, ukupno 161 projektu dodeljen je 121 milion dinara (približno milion evra) za sufinansiranje medijskih sadržaja u kategoriji elektronskih i štampanih medija. Najmanji iznos od samo 72.000 dinara (oko 600 evra) dodeljen je web portalu Glas Opova, dok je produkcij-

37 Zakon o elektronskim medijima, Član 26.

38 Zakon o oglašavanju, Član 3, Stav 2, Tačka 2.

39 Savet za borbu protiv korupcije, Izveštaj o mogućem uticaju institucija javnog sektora na medije kroz plaćanje usluga oglašavanja i marketinga, Beograd, 2015, str. 17-23. Pristupljeno: 16. 05. 2016. <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/Storage/Global/Documents/izvestaji/Izvestaj%20o%20medijima%20konacna%20verzija.pdf>

40 Urošević, Uroš, „Kako je neočekivano prošla javna nabavka za medije Požarevca“, Radio Boom 93. 14. mart 2016. Pristupljeno: 17. 05. 2016. <http://www.boom93.com/info/lokalne-vesti/31814/evo-kako-je-neocekivano-prosla-javna-nabavka-za-medije-.html>

41 Zakon o javnom informisanju i medijima, Član 17.

42 Pravilnikom o sufinansiranju projekata za ostvarivanje iz javnog interesa u oblasti javnog informisanja.

43 Ibid. Član 5.

skoj grupi Mreža dodeljen najveći iznos – 4.278.000 dinara (oko 35.633 evra)⁴⁴.

Predlog odluke o raspodeli sredstava Komisije, koja je odlučivala o raspodeli sredstava po Konkursu za sufinansiranje projekata proizvodnje medijskih sadržaja iz oblasti javnog informisanja, a koju su činili predstavnici medijskih i profesionalnih udruženja u 2015. godini, Ministar kulture i informisanja prihvatio je u potpunosti.

Mnogo novinara smatra da je ideja projektnog sufinansiranja dobra, da je to jedini način da lokalni mediji opstanu. Međutim, prve ozbiljnije analize pokazuju da je na lokalnom nivou projektno sufinansiranje realizovano na loš način. Često na lokalnom nivou vladajuća većina prilagođava kriterijume konkursa za dodeljivanje novca medijima koji su bliski vlasti⁴⁵. Takođe, vrlo često procedura nije transparentna, za članove komisije imenuju se pojedinci sumnjive stručne kompetencije i bliski vlastima, itd.⁴⁶

Jedan od primera veoma loše sprovedenog konkursa je iz Kraljeva. Konkursna komisija je bila nezavisna, a njeni članovi vodili su se zakonskim propisima s ciljem da pravilno raspodele sredstva. Međutim, proces se završio tako što je gradonačelnik Kraljeva poništio konkurs, pa nijedan medij nije dobio sredstva. Poznat je i primer konkursa u Novom Pazaru, gde su za članove komisije bili izabrani novinar iz Sente, načelnica odeljenja za informacije vrlo bliska vlasti i novinarka TV Pink iz Beograda. Zbog sastava komisije lokalna zainteresovana javnost unapred je znala da će više od 90 odsto novca biti dodeljeno lokalnim medijima bliskim lokalnoj vlasti, što se na kraju i dogodilo⁴⁷.

U praksi se dešavalo da najviše novca dobiju mediji koji su privatizovani. Grad Beograd je na konkursu za sufinansiranje proizvodnje medijskih sadržaja u 2015. godini najviše sredstava dodelio Studiju B. Od ukupno 45 miliona dinara (375.000 evra), Studiju B je pripalo više od polovine sredstava (23 miliona – nešto manje od 192.000 evra). TV Studio B je privatizovan od strane vlasnika koji pod svojim okriljem ima i Radio HIT FM i Radio

Karolina, koji su takođe dobili sredstva na ovom konkursu⁴⁸.

Osnivanje i održavanje medija od strane nacionalnih manjina propisano je Zakonom o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina.⁴⁹ Takođe, Zakonom je propisano da Nacionalni saveti nacionalnih manjina mogu osnivati ustanove u oblasti informisanja⁵⁰, a samo finansiranje propisano je Zakonom o nacionalnim savetima nacionalnih manjina. Stečena sredstva Nacionalni savet može koristiti za finansiranje rada ustanova, fondacija, privrednih društava i organizacija čiji je Savet osnivač ili suosnivač, a takođe u redovnu nadležnost Nacionalnog saveta spada i finansiranje ili sufinansiranje programa i projekata u oblasti obrazovanja⁵¹. Takođe, Zakon o javnom informisanju i medijima propisuje da Republika Srbija, autonomna pokrajina, odnosno jedinice lokalne samouprave, obezbeđuju deo sredstava putem sufinansiranja ili drugih uslova za rad medija koji objavljuju informacije na jezicima nacionalnih manjina⁵². A sredstva za finansiranje rada nacionalnih saveta obezbeđuju se iz budžeta Republike, budžeta Autonomne pokrajine i budžeta jedinica lokalnih samouprava, donacija i ostalih prihoda⁵³.

Pokrajinski sekretarijat za kulturu i javno informisanje je u 2015. iz pokrajinskog budžeta subvencionisao 22 medija u vlasništvu nacionalnih saveta sa 294 miliona dinara (2,45 miliona evra). Najveća subvencija dodeljena je dnevnom listu na mađarskom jeziku (85 miliona dinara – nešto manje od 710.000 evra), dok je pet medija dobilo po 29-30 miliona dinara (oko 250.000 evra), što je jednako ukupnom iznosu koji je Ministarstvo kulture i informisanja dodelilo 76 medija za podršku njihovim projektima na manjinskim jezicima⁵⁴.

Što se tiče manjinskih i višejezičnih medija, postoje dve potpuno odvojene medijske scene za koje važe potpuno različiti principi – ona koju kontrolišu nacionalni saveti i druga, koja je odvojena od državnih organa, makar formalno. Dok organi vlasti s velikim poteškoćama izlaze iz višejezičnih i medija na većinskom jeziku, nacionalni saveti nastoje da ojačaju svoj uticaj nad manjin-

44 Media Observatory i Novosadska novinarska škola, „Tranziciona godina – ko će imati koristi od medijskih reformi“, Novi Sad, 2015, str. 6. Pristupljeno: 23. 05. 2016. <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/12/FINANSIJSKE-RELACIJE-IZME%C4%90U-DR%C5%BDAVE-I-MEDIJA-U-SRBIJI.pdf>

45 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anonimn/a, intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 17. maj 2016.

46 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anonimn/a, intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 19. maj 2016.

47 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anonimn/a, intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 19. maj 2016.

48 B92, „Studiju B više od polovine novca na konkursu“, B92, 9. decembar 2015. Pristupljeno: 23. 05. 2016. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=12&dd=09&nav_category=12&nav_id=1072562

49 Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Član 17.

50 Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, Član 19.

51 Ibid. Član 113.

52 Zakon o javnom informisanju i medijima, Član 13.

53 Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina, Član 114.

54 Media Observatory i Novosadska novinarska škola, Privatizacija medija na jezicima manjina: Šansa ili nestanak, Novi Sad, 2015, str. 4. Pristupljeno: 23. 05. 2016. <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/10/Serbia-Privatisation-of-Minority-Language-Media.pdf>

skim medijima čiji su osnivači, s namerom da svoj uticaj učine presudnim na sve manjinske medijske sadržaje⁵⁵.

Međutim, s obzirom na to da se krenulo od ideje da država konačno izađe iz vlasništva u medijima, proces privatizacije bio je praćen raznim problemima. Privatizacija je loše sprovedena, mediji su prodavani za male sume novca i došlo je do toga da se veliki broj medija ugasi. Ogromne sume budžetskog novca slivaju se u privatne medije, koji zauzvrat služe lokalnim moćnicima za samopromociju i političko-partijsku propagandu. Prema podacima Topličkog centra za demokratiju i ljudska prava⁵⁶, na konačnom spisku za privatizaciju našla su se 73 medija. Krajem juna i početkom jula 2015. godine Agencija za privatizaciju objavila je javne pozive za privatizaciju 50 medija. Od 50 medija prodata su 34 (21 u prvom krugu, 13 u drugom krugu), dok za 16 medija nije bilo zainteresovanih kupaca. Većina medija prodata je po ceni približno početnoj, a izuzetak je Radio Šid, koji je prodan za 70 puta veću cenu od početne. Od 34 medija 22 su privatizovana prenosom kapitala zaposlenima bez naknade, 13 će biti ugašeno, a 4 izdavača medija promeniće delatnost.

Pojedini eksperti smatraju da je sa jedne strane dobro što je Evropska unija uticala da se sprovede privatizacija jer se mediji ne mogu finansirati iz budžeta, a da istovremeno budu nezavisni od vlasti. Međutim, sa druge strane, lokalni mediji su privatizovani, ali koncept programa nije se mnogo promenio, jer sada „...program diktira privatni vlasnik, a to su često ljudi koji su bliski vlasti“⁵⁷.

Institucionalna autonomija i urednička nezavisnost javnih emitera u Srbiji zagarantovane su Zakonom o javnim medijskim servisima⁵⁸. Javni servis (Radio-televizija Srbije i Radio-televizije Vojvodine) je nezavisno i samostalno pravno lice čija je osnovna delatnost ostvarivanje javnog interesa⁵⁹. Republika Srbija je dužna da obezbedi stabilno i dovoljno finansiranje osnovne delatnosti javnog servisa, ali tako da način finansiranja ne utiče na uređivačku nezavisnost i institucionalnu autonomiju. Zakon propisuje i način finansiranja javnih servisa⁶⁰.

Jedan od problema je u tome što zakon ne predviđa jasne mehanizme kontrole javnog interesa. Programski

savet stara se o zadovoljenju interesa slušalaca i gledalaca u pogledu programskog sadržaja. Međutim, članove Programskog saveta javnog emitera bira Upravni odbor tog emitera, na predlog odbora Narodne skupštine nadležnog za oblast javnog informisanja, odnosno odgovarajućeg odbora Skupštine Autonomne pokrajine Vojvodine nadležnog za oblast javnog informisanja⁶¹. To znači da nema nikakvih eksternih oblika kontrole od strane civilnog društva, ekspertskih organizacija ili udruženja građana. Zakonom je predviđeno da republička i pokrajinska skupština treba da dobiju izveštaje o radu republičkog i pokrajinskog javnog servisa, ali nema ni reči o tome kakav može da bude epilog razmatranja izveštaja⁶².

Novosadska novinarska škola sprovela je monitoring prvog programa RTS-a u periodu od 15. avgusta do 13. septembra 2015. godine. Prema informacijama dobijenim monitoringom, većina programa uključuje informativni program. Problem predstavljaju sadržaji posvećeni nacionalnim manjinama i mladima zastupljeni u svega pet programskih celina, odnosno sa 0,5% (mladi 0,1%, nacionalne manjine 0,4%) emitovanih sadržaja u celini, kao i to što nije registrovan nijedan programski sadržaj na nekom od manjinskih jezika, što je potpuno zanemarivanje Zakona o javnim medijskim servisima. Isto tako, procenat dečijeg i obrazovnog programa je mali u poređenju sa drugim programskim segmentima. Tokom jednomesečnog monitoringa RTV-a na mađarskom jeziku nije prikazana nijedna premijerna dokumentarna emisija, nijedna emisija za decu, nijedan film, nijedna serija, nijedan sportski prenos... Može se zaključiti da u tom pogledu mađarska nacionalna manjina samo delimično ostvaruje svoja zakonom garantovana prava⁶³.

Institucionalna autonomija i urednička nezavisnost javnih emitera ne primenjuje se u praksi. Ne postoji finansijska nezavisnost javnog emitera i to zbog niske pretplate i zavisnosti od budžetske subvencije. Stručnjaci ističu da finansijski okvir treba da osigura finansijsku nezavisnost javnih medijskih servisa, međutim u procesu definisanja zakonskih odredbi postojali su politički otpori prilikom uvođenja takse, pa su vlasti pribegle ideji da će se javni medijski servis finansirati isključivo iz budžeta.

55 Nezavisno društvo novinara Vojvodine, *Manjinski i višejezični mediji u kontekstu sprovođenja medijskih reformi*, Novi Sad, 2016, str. 15-16. Pristupljeno: 23. 05. 2016. <http://www.ndnv.org/wp-content/uploads/2016/04/Manjinski-i-visejezicni-medijiFINAL.pdf>

56 Toplički centar za demokratiju i ljudska prava, *Građanski nadzor privatizacije medija u Srbiji*, Prokuplje 2016, str. 14-19. Pristupljeno: 24. 05. 2016. <http://www.nadzor.org.rs/pdf/Privatizacija%20medija.pdf>

57 Dr Dejan Milenković, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 13. maj 2016.

58 Zakon o javnim medijskim servisima, Član 5.

59 Ibid. Član 2.

60 Ibid. Čl. 35, 36.

61 Ibid. Čl. 29, 30.

62 *Novosadska novinarska škola, Javni servisi (n)isu u službi građana*, Novi Sad, 2015, str. 2. Pristupljeno: 24. 05. 2016. <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/10/JAVNI-SERVISI-NISU-U-SLU%20C5%20BDBI-GRA%20C4%20ANA.pdf>

63 *Novosadska novinarska škola, Izveštaj o monitoringu programskih sema Radio-televizije Vojvodine i Radio-televizije Srbije*, Novi Sad, 2015, str. 19 i 24. Pristupljeno: 25. 05. 2016.

<http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/10/Izvestaj-o-monitoringu-programskih-sema-Radio-televizije-Vojvodine-i-Radio-televizije-Srbije-oktobar-2015.pdf>

„To je u suprotnosti ne samo s modernim nego i s tradicionalnim načinom finansiranja javnog medijskog servisa u Evropi. Međutim, umesto da se obezbedi da se takse naplaćuju posebno, Radio-televizija Srbije se okrenula na suprotnu stranu, verovatno uz podršku političke elite, i sada se naplata takse samo delimično primenjuje već 2 godine. Mi sada imamo dvostruko finansiranje koje ne može da obezbedi finansijsku nezavisnost.”⁶⁴

A.2 Da li regulativa o kleveti izaziva efekat 'obeshrabrivanja' među novinarima?

Do maja 2012. kada je kleveta dekriminalizovana, u Srbiji su uvreda i kleveta bile regulisane u Krivičnom zakoniku. Uvreda i dalje predstavlja krivično delo po Krivičnom zakoniku. Zakonom o javnom informisanju i medijima propisano je da osoba koja pretrpi štetu zbog objavljivanja informacija ima pravo na naknadu štete koja pokriva materijalne i nematerijalne troškove⁶⁵. Posebna pravila o pravu na naknadu propisana su Zakonom o obligacionim odnosima⁶⁶.

U poslednjih nekoliko godina broj tužbi podnetih protiv novinara u vezi sa objavljivanjem informacija u medijima prilično je veliki.

Kako je navedeno u izveštaju Višeg suda u Beogradu, u 2013. su podnete 323 tužbe koje se odnose na objavljivanje informacija u medijima, u 2014. takvih tužbi je bilo 413, u 2015. – 406, a u 2016. godini do kraja aprila podnete su 153 tužbe. Isti izveštaj daje nam i informacije o tempu rešavanja predmeta: u 2013. sud je rešio 238 predmeta, u 2014. godini rešeno je 206, u 2015. – 286 predmeta i u 2016. do kraja aprila sud je rešio 157 predmeta. U periodu od 2013. do kraja aprila 2016. godine ukupan broj rešenih predmeta je 887, a ukupan broj nerešenih 739⁶⁷.

Iako se smatra da je dekriminalizacija klevete pozitivan korak ka većoj slobodi medija, ipak dekriminalizacija nije donela mnogo promena. Pravni eksperti navode da je: „u periodu kada je kleveta bila krivično delo tužbi za naknadu štete bilo više. Jedino što je dobijeno dekriminalizacijom klevete jeste da je otklonjena mogućnost da neki novinar za klevetu bude kažnjen zatvor-

skom kaznom ili da mu u krivičnom dosijeu piše da je osuđivan”⁶⁸.

Eksperti navode da se prilikom izrade novog medijskog zakonodavstva išlo ka tome da se novinari oslobode od uticaja. „Međutim, bilo je predloga da se u Zakonu o javnom informisanju i medijima doda prekršajna odredba koja propisuje da bi trebalo da se kazni bilo kakav napad na integritet novinara, kao i da nosiocima javnih funkcija nije dozvoljeno da vrše bilo kakav uticaj na novinare (da ih zovu telefonom, da ih uslovljavaju, ucenjuju i sl.), konačna verzija zakona nije predvidela tu odredbu”⁶⁹.

U Srbiji pravosuđe u velikoj meri zavisi od političke sfere, a članovi sudstva nisu imuni na politički uticaj. Politički zvaničnici često koriste svoj uticaj na tok suđenja i generalno je mišljenje da je stanje u pravosuđu vrlo loše. Doduše, stanje se poboljšava, ali i dalje nije na potrebnom nivou. Sudska praksa je neujednačena, nije u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava. Ima slučajeva kada se pravda sprovodi na način da je politički motivisana protiv nekih novinara. „Dobar primer je televizija Forum iz Prijepolja – zaposleni su tužili tadašnjeg gradonačelnika Prijepolja koji je ušao u prostorije televizije, vređao ih i pretio im. Presuda je preinačena i on je oslobođen”⁷⁰.

U Srbiji postoji nezavisno i samoregulatorno telo – Savet za štampu, koji je osnovan da bi se pratilo poštovanje Kodeksa novinara Srbije u štampanim i online medijima, kao i u novinskim agencijama, odnosno da bi se rešavale žalbe pojedinaca i institucija na sadržaje tih medija. Članstvo medija u Savetu je na dobrovoljnoj osnovi. Sudovi najčešće ne uzimaju u obzir odluke Saveta prilikom odlučivanja. Prema podacima koje je udruženje dobilo od Saveta za štampu, u tri slučaja su se mediji, koji su tuženi za povredu ugleda i časti, obraćali Savetu da se utvrdi da li su u konkretnom slučaju povredili Etički kodeks, čiju odluku su posle prilagali kao dokaz pred sudom. Takav primer je lokalni nedeljnik Bečejski mozaik, gde je sud u prvostepenoj odluci uvažio odluku Saveta za štampu i odbacio tužbu kao neosnovanu, da bi kasnije u ponovljenom postupku doneo odluku koja je drugačija od odluke Saveta za štampu⁷¹.

Rezultati istraživanja i ankete urađene s novinarima pokazuju različita mišljenja po pitanju mogućnosti uticaja

64 Dr. Saša Gajin, profesor na Pravnom fakultetu, Univerzitet UNION, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 20. maj 2016.

65 Zakon o javnom informisanju i medijima. Član 112.

66 Zakon o obligacionim odnosima. Čl. 198 i 200.

67 Viši sud u Beogradu, Izveštaj o broju tužbi podnetih protiv novinara u vezi sa objavljivanjem informacija u medijima, počev od 2013, 28. april 2016. Pristupljeno: 25. 05. 2016.

68 Slobodan Kremenjak, advokat, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 16. maj 2016.

69 Saša Gajin, profesor na Pravnom fakultetu, Univerzitet UNION, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 20. maj 2016.

70 Dragan Lazarević, advokat, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 21. maj 2016.

71 Vladan Filipčev, „Viši sud u Novom Sadu: Bečejski mozaik osuđen zbog pisma čitaoca”, Bečejski mozaik, 25. maj 2015. Pristupljeno: 25. 05. 2016. <http://bečejski-mozaiik.co.rs/vesti/becej/1945-visi-sud-u-novom-sadu-bečejski-mozaiik-osuden-zbog-pisma-citaoca>

podizanja tužbe protiv novinara na njihov rad. Većina novinara rekla je da tužbe utiču na njihov rad u nekoj meri, njih 52,60% (slabo, delimično, veoma i izuzetno). Jedna četvrtina pak smatra da mogućnost podizanja tužbe nije uticala na njihov rad.

Tabela 1: Kolika je mogućnost da tužbe utiču na Vaš rad?

	Broj odgovora	%
Izuzetno utiče	14	12,61
Veoma utiče	20	15,02
Delimično utiče	14	12,61
Slabo utiče	14	12,61
Ne utiče	26	23,42
Nije relevantno	3	2,70
Ne znam	18	16,23
Bez odgovora	2	1,80
Ukupno	111	100

A.3 Da li postoji dovoljna pravna zaštita političkog pluralizma u medijima pre i tokom izborne kampanje?

Medijski pluralizam je zagantovan Zakonom o javnom informisanju i medijima. Zakon predviđa da se radi omogućavanja građanima da formiraju sopstveno mišljenje o pojavama, događajima i ličnostima, obezbeđuje raznovrsnost izvora informacija i medijskih sadržaja⁷².

Politički pluralizam u medijima zagantovan je i u Zakonu o javnim medijskim servisima. Tim zakonom je propisano da je obaveza javnog medijskog servisa da poštuje i podstiče pluralizam političkih, verskih i drugih ideja, takođe da ne sme da služi interesima pojedinih političkih stranaka⁷³. Istim zakonom propisana je obaveza da javni servis jednako predstavlja političke stranke, koalicije i kandidate za republičke, pokrajinske ili lokalne izbore u vreme predizborne kampanje⁷⁴. Pluralizam se garantuje i Zakonom o elektronskim medijima, u kojem je propisano da su svi pružaoци medijskih usluga dužni da u toku predizborne kampanje registrovanim političkim strankama, koalicijama i kandidatima obezbede zastupljenost bez diskriminacije⁷⁵. Zakonom o izboru narodnih poslanika propisano je

da su mediji obavezni da u toku izborne kampanje nezavisno i objektivno predstavljaju sve kandidate⁷⁶.

Postoji čvrst stav da političke stranke nemaju ravnopravan i fer pristup medijima, kako u neizbornom periodu tako i u predizbornoj kampanji. Ni u javnim servisima nemaju, gde bi trebalo da imaju ravnopravan tretman, a na privatnim medijima koji služe kao partijska glasila apsolutnu dominaciju imaju vladajuće stranke. Opozicija je stavljena sa strane, nije predstavljena adekvatno. Kao razlozi navode se i politička obojenost medija, koji služe kao portparoli političkih grupacija i tajkuna i koje (in)direktno finansiraju političke partije, pogotovo na lokalnom nivou. Danas ima malo medija koji se bolje ponašaju, ali to nije dovoljno⁷⁷.

Regulatorno telo za elektronske medije vrši nadzor nad radom emitera u Republici Srbiji.⁷⁸ Zakon o elektronskim medijima predviđa obavezu regulatornog tela da zaštiti medijski pluralizam u vreme izbora⁷⁹. Regulatorno telo je donelo Pravilnik kojim se određuju posebne obaveze pružalaca medijskih usluga u toku izborne kampanje. Pre svega, izborni program mora biti posebno odvojen zvukom i slikom od ostatka programa i mora biti jasno označen tekstualnim obaveštenjem, osim kada je u pitanju političko oglašavanje. Tokom izborne kampanje zabranjeno je prikriveno emitovanje izbornog predstavljanja u okviru informativnog ili drugih programa u kojima se pojavljuju funkcioneri ili istaknuti predstavnici podnosioca izborne liste ili kandidata. Istim pravilnikom propisano je da je pružalac medijske usluge dužan da prilikom informisanja o predizbornim aktivnostima podnosioca izbornih lista i kandidata obezbedi njihovu zastupljenost u programu bez diskriminacije. Ista obaveza propisana je i za javne servise Srbije i Vojvodine⁸⁰.

Fizička i pravna lica, uključujući i pružaoce medijskih usluga, imaju pravo da podnesu prijave regulatoru u vezi s programskim sadržajima pružalaca medijskih usluga, ako smatraju da se tim sadržajima vređaju ili ugrožavaju njihovi lični ili opšti interesi. Regulator može pružaoци medijske usluge izreći opomenu, upozorenje, privremenu zabranu objavljivanja programskog sadržaja, odnosno može mu oduzeti dozvolu.

Političke stranke nisu imale fer i ravnopravan pristup u medijima tokom predizborne kampanje u 2016. godini. „Oni koji su na vlasti mnogo više su u medijima i kad treba i kad ne treba. Tu pojavu imamo kako u komercij-

72 Zakon o javnom informisanju i medijima. Član 17.

73 Zakon o javnim medijskim servisima. Član 7, stav 1, tačka 4.

74 Ibid. Član 7, stav 1, tačka 8.

75 Zakon o elektronskim medijima. Član 47, stav 1, tačka 5.

76 Zakon o izboru narodnih poslanika. Član 50.

77 Dr Rade Veljanovski, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 11. maj 2016.

78 Statut Republičke radiodifuzne agencije. Član 5, tačka 1, stav 6.

79 Zakon o elektronskim medijima. Član 103.

80 Pravilnik o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom predizborne kampanje. Član 4, 8 i 10.

jalnim medijima tako i u javnim servisima⁸¹. Stručnjaci potvrđuju ovu tvrdnju činjenicom da su se najviši zvaničnici Srpske napredne stranke, a i Socijalističke partije Srbije, pojavljivali u najgledanijoj emisiji Drugi dnevnik Radio-televizije Srbije u preizbornom periodu, upozoravajući da je takva praksa ranije korišćena „od strane Demokratske stranke i njenog lidera Borisa Tadića, koji se takođe često pojavljivao u emisijama kao što su Drugi dnevnik, ali i na drugim medijima”⁸².

Prema izveštaju OEBS-a, praćenje medija tokom predizborne kampanje pokazalo je da su na dva javna servisa aktivnosti Vlade očigledno dominirale u programima vesti, koje su se prikazivale sa otprilike 40 procenata zastupljenosti. U programima vesti o političkim akterima koji učestvuju u izborima SNS je bio najzastupljeniji, sa otprilike 15 procenata. Privatni televizijski kanali s nacionalnom pokrivenošću (B92, Happy, Pink i Prva) bili su blagonakloni Vladi i/ili SNS-u u emisijama vesti, u čemu se isticao Pink, koji je otvoreno promovisao Vladu, dok je Demokratsku stranku prikazivao u negativnom svetlu. Tri emitera B92, Pink i Prva su Vladi i/ili SNS-u posvetili otprilike 90 procenata izveštavanja u programima izvan redovnih vesti. Happy je posvetila 47 procenata takvog izveštavanja SNS-u i više od 38 procenata SPS-u. Pozitivan primer je Televizija N1, koja je na raznolik i izbalansiran način izveštavala o učesnicima izbora u svom informativnom programu. Što se tiče novinskih izdanja, Informer je pružao otvorenu podršku SNS-u i Vladi, dok je učesnike izbora iz redova opozicije predstavljao u negativnom svetlu. Politika i Večernje novosti (obe delimično u državnom vlasništvu) naginjale su Vladi u svom izveštavanju, a slična situacija je i kod Kurira. Blic je zauzimao nešto kritičniji stav u odnosu na političke aktere. Različite stavove i sveukupno izbalansiranu sliku političkih subjekata predstavljao je Danas⁸³.

U jednom od monitoringa finansiranja kampanje za parlamentarne, pokrajinske i lokalne izbore utvrđeno je da je TV reklamiranje na ovim izborima bilo dominantno. Monitoringom su pokrivena TV stanice s nacionalnom frekvencijom, javni emiteri, STB i kablovska N1. Iz izveštaja se može videti da je najviše oglasa i sekundi ovih TV stanica imala SNS⁸⁴. Slični rezultati pokazani su u izveštaju: „Kako političari komuniciraju sa biračima”, koji navodi da je ključnu ulogu u predizbornoj kam-

panji imao Aleksandar Vučić – da li on sam ili njegove stranačke kolege, hvaleći uspehe svoje vlade. Od 236 analiziranih izjava, 121 pripada Vučiću, ostale izjave dele 16 političara⁸⁵.

Postoji primer iz oktobra 2015. godine kada su četiri emitera s nacionalnom frekvencijom prenosila proslavu sedme godine postojanja Srpske napredne stranke. Tada je podneta predstava Regulatornom telu za elektronske medije, koje je donelo odluku da nema uslova za pokretanje postupka izricanja mera predviđenih Zakonom o elektronskim medijima, sa obrazloženjem da član 47, stav 1, tačka 5 tog zakona nije u dovoljnoj meri jasno odredio domen zabrane koja se tom odredbom propisuje. Nakon toga je Regulatorno telo za elektronske medije, zajedno sa Nezavisnim udruženjem novinara Srbije i Udruženjem novinara Srbije, Ministarstvu kulture i informisanja podnelo inicijativu za donošenje autentičnog tumačenja člana 47, stav 1, tačka 5 Zakona o elektronskim medijima kako bi se utvrdilo da li zabranu iz te odredbe treba tumačiti kao zabranu da se van predizborne kampanje emituju političke reklame, tačnije poruke kojima se publici preporučuje određeni politički subjekt ili njegove ideje i aktivnosti, ili treba shvatiti šire, kao pravilo kojim se zabranjuje svaki vid komunikacije van predizborne kampanje kojim se vrši uticaj na uverenja, stavove publike radi postizanja određenog političkog cilja. Na kraju je utvrđeno da ne postoji pravni osnov za pokretanje postupka za donošenje autentičnog tumačenja od strane nadležnog odbora Skupštine Srbije.

Što se tiče javnih emitera, analiza sadržaja RTS u periodu od 18. januara do 1. marta 2016. pokazala je da su izuzetno zainteresovani za izveštavanje o obavljanju državnih funkcija, odlukama državnih organa i o postupcima nosilaca visokih funkcija⁸⁶.

A.4 Da li je sloboda rada i udruživanja novinara/ki garantovana i da li se primenjuje?

U Srbiji je bilo nekih predloga da se uvede licenciranje u novinarskoj profesiji. Jedna politička partija predložila je u svom programu u 2015. godini uvođenje posebnih dozvola za novinare kako bi se osigurao princip od-

81 Dr Rade Veljanovski, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 11. maj 2016.

82 Ibid.

83 OEBS i Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava, Konačan izveštaj, Ograničena misija za posmatranje izbora OEBS/KDILJP, Varšava, 2016, str. 15. Pristupljeno: 22. 08. 2016. <http://www.osce.org/sr/odhri/elections/serbia/259021?download=true>

84 Transparentnost Srbija, Monitoring kampanje za parlamentarne, pokrajinske i lokalne izbore, Beograd, 2016. Pristupljeno: 26. 05. 2016. <http://www.transparentnost.org.rs/index.php/sr/59-srpski/naslovna/8421-monitoring-kampanje-za-parlamentarne-pokrajinske-i-lokalne-izbore>

85 Balkanska istraživačka mreža, Izborna kampanja 2016: Kako su političari komunicirali sa biračima, Beograd, 2016, str. 3. Pristupljeno: 26. 05. 2016. <http://birnsrbija.rs/wp-content/uploads/2016/04/Izborna-kampanja-2016-Kako-su-politici%C4%8Ddari-komunicirali-sa-bira%C4%8Dima.pdf>

86 Novosadska novinarska škola Kampanja pre kampanje, Novi Sad, 2016, str. 2. Pristupljeno: 26. 05. 2016. <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2016/04/Flash-izvestaj-RTV-i-RTS-18-april.pdf>

govornosti u novinarstvu, ali je to naišlo na mnogo kritika. Sva novinarskih udruženja jednoglasno su osudila ovu ideju, a kao argument su navela da država ne bi trebalo da ima bilo kakvu vezu s licenciranjem novinara⁸⁷. Stručnjaci takođe tvrde da „...bi svako ograničavanje ulaska, odnosno postavljanje uslova za ulazak u novinarstvo predstavljalo atak na slobodu izražavanja i slobodu medija”⁸⁸.

Prema rezultatima ankete može se reći da su novinari relativno često bili uskraćeni da izveštavaju sa određenih mesta ili događaja zato što nemaju akreditaciju izdatu od vlasti ili po drugom osnovu, čak njih 42,34%, dok 50,45% nisu imali takvih situacija u svom radu.

Tabela 2: Da li vam je nekad bilo uskraćeno da izveštavate sa određenog mesta ili događaja zbog toga što niste imali akreditaciju izdatu od strane nadležnog organa ili po drugom osnovu?

	Broj odgovora	%
Da	47	42,34
Ne	56	50,45
Ne znam	8	7,21
Bez odgovora	0	0,00
Ukupno	111	100,00

Novinari se udružuju u novinarska udruženja, ali u manjem broju. U Srbiji postoje tri udruženja sa dužom tradicijom, to su Nezavisno udruženje novinara Srbije, Udruženje novinara Srbije (nacionalna udruženja) i Nezavisno udruženje novinara Vojvodine (regionalno udruženje). Postoji i regionalno Društvo novinara Vojvodine, a u avgustu 2014. osnovano je i Profesionalno udruženje novinara Srbije, koje je tada okupljalo uglavnom novinare državnih medija. Međutim, prema podacima samih novinarskih udruženja, veliki broj novinara nije u aktivnom članstvu udruženja. Anketa urađena u okviru ovog projekta pokazala je da je više od polovine anketiranih novinara učlanjeno u nekom udruženju.

Na novinarska udruženja i pojedine njihove članove vrše se pritisci. Najčešće, pritisci se vrše na udruženja koja insistiraju na doslednom sprovođenju medijske reforme, pre svega kada je u pitanju privatizacija i projektno sufinansiranje. Nijedno udruženje koje se nalazi u medij-

skoj koaliciji⁸⁹ nije zadovoljno načinom i dosadašnjim rezultatima medijske reforme, pa često trpe pritiske republičkih, pokrajinskih i lokalnih vlasti.

Savet za štampu je nezavisno, samoregulatorno telo koje okuplja izdavače, vlasnike štampanih i online medija i novinskih agencija i profesionalne novinare. Osnovan je da bi pratio poštovanje Kodeksa novinara Srbije u štampanim i online medijima, kao i u novinskim agencijama, i rešavao žalbe pojedinaca i institucija na sadržaje tih medija. Takođe, u nadležnosti Saveta je i medijacija između oštećenih pojedinaca, odnosno institucija i redakcija, kao i iznošenje javnih opomena za kršenje etičkih standarda utvrđenih Kodeksom novinara Srbije. Savet za štampu se bavi i edukacijom za postupanje u skladu s Kodeksom novinara i radi na jačanju uloge medija u Srbiji. Najveći broj medija u Srbiji priznaje nadležnost Saveta za štampu.

U Srbiji, Savet za štampu je jedna od retkih organizacija koja je pokazala pozitivan pomak u svom radu. Od januara do decembra 2015. godine Savetu, odnosno njegovoj Komisiji za žalbe, upućeno je 109 žalbi. Od ukupnog broja, 46 žalbi podneli su pojedinci, među kojima je bilo i javnih ličnosti. Žalbe su podnosile i nevladine organizacije, privatne kompanije, državne institucije i međunarodne organizacije. Samo tri žalbe rešene su dogovorom nakon medijacije. Komisija je razmatrala 91 žalbu, a 14 žalbi je odbačeno zbog neispunjavanja formalnih uslova, najčešće zbog toga što podnosilac nije lično oštećen objavljenim tekstom. Od ukupnog broja rešenih žalbi, prekršaj Kodeksa utvrđen je u 60 slučajeva, zbog čega su izrečene javne opomene medijima⁹⁰.

Nažalost, problem koji se ovde javlja jeste to što „kaznjeni” mediji ne objavljuju odluke Komisije za žalbe ili se one plasiraju na način da je odluka neuočljiva za čitaoce, čime se umanjuje efekat samoregulacije⁹¹.

Veliki problem profesije je veoma slaba sindikalna organizovanost novinara. Postoji Samostalni sindikat zaposlenih u grafičkoj, izdavačkoj, informativnoj delatnosti kinematografiji Srbije pri Savezu samostalnih sindikata Srbije, koji je registrovan, ali su efekti njegovog rada među novinarima nepoznati. Postoje dva granska

87 Srbija Danas „DEMOKRATA PROTIV DEMOKRATIJJE Borko hoće da licencira novinare i uvede medijski mrak u Srbiju”. Srbija danas, 28. oktobar 2015. Pristupljeno: 27.05.2016. <http://www.srbijadanas.com/clanak/demokrata-protiv-demokratije-borko-hoce-da-licencira-novinare-i-uvede-medijski-mrak-u-srbiju>

88 Saša Gajin, profesor na Pravnom fakultetu, Univerzitet UNION, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 20. maj 2016.

89 Neformalnu Koaliciju novinarskih i medijskih udruženja čine Nezavisno udruženje novinara Srbije, Udruženje novinara Srbije, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Asocijacija nezavisnih elektronskih emitera i Asocijacija lokalnih i nezavisnih medija Lokal pres. Koalicija je formirana radi zagovaranja usvajanja i implementacije Medijske strategije i povećanja nezavisnosti medija i njihove zaštite od pritisaka.

90 Savet za štampu, Izveštaj o radu Saveta za štampu za 2015. godine, Rad komisije za žalbe. Pristupljeno: 27.05.2016. <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/izvestaji/10/2016/03/11/1019/izvestaj-o-radu-saveta-za-stampu-za-2015.-godinu.html>

91 Vukašin Obradović, predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 15. jun 2016.

sindikata: Sindikat medija Nezavisnost i Sindikat novinara Srbije. Međutim, njihova snaga je neznatna, kao i njihov uticaj i članstvo. Nijedan od sindikata nema aktivnosti koje bi zaposlenima ulivale sigurnost, posebno u pružanju pomoći u oblasti radnog prava. Rezultati ankete ukazuju da čak tri četvrtine novinara (74,77%) nije u članstvu nijednog sindikata, dok tek 23,42% navodi da pripada nekom sindikatu.

Na članove sindikata vrše pritisak, pre svih, poslodavci. Vlada nije preduzela nikakve mere kako bi poboljšala pravnu zaštitu novinara, čak ni u oblasti inače skromne pravne zaštite zaposlenih predviđene Zakonom o radu. Najveći problem za sindikalno organizovanje predstavlja pritisak vlasnika medija koji indirektno, pa čak i direktno stavljaju do znanja zaposlenima da su sindikati nepoželjni. Samo u nekoliko medijskih kuća postoje koliko-toliko organizovani sindikati.

A.5 Koji je nivo pravne zaštite novinarskih izvora?

Pravna zaštita novinarskih izvora garantovana je u nekoliko zakona. Zakonom o javnom informisanju i medijima propisano je da novinari nisu obavezni da otkriju izvore informacija, osim ako se informacija odnosi na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora od najmanje pet godina i ako se podaci ne mogu dobiti na drugi način⁹². U Krivičnom zakoniku, pored novinara, zaštita je proširena i na urednika, izdavača i druge medijske profesionalce⁹³.

Pravo na zaštitu izvora može biti ograničeno samo u slučaju da se informacije odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je zakonom propisana kazna zatvora od najmanje pet godina.

Pojedini pravni eksperti, ukazujući na praksu Evropskog suda za ljudska prava i tumačenje člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, smatraju da novinari nisu dužni da otkriju izvor samo zato što za to postoji zakonom predviđeni osnov. „Da bi se mešanje države smatralo opravdanim, potrebno je i da su iscrpljene sve druge razumne mere koje predstavljaju alternativu otkrivanju izvora. Pored toga, da bi se otkrio izvor informacije vitalni interes koji preteže nad interesom javnosti mora biti ugrožen. U Srbiji nemamo razvijenu sudsku praksu vezanu za zaštitu novinarskih izvora. Čak ni u pomenutom slučaju novinari do danas nisu dobili nikakav formalni dokument već samo neformalno obaveštenje da je postupak obustavljen”. Isti autor ukazuje da je zašti-

ta poverljivosti novinarskih izvora od suštinskog značaja kao jedan od kamena temeljaca slobode medija. „Ona je preduslov kako za slobodno bavljenje novinarstvom, tako i za ostvarivanje prava javnosti da bude informisana o temama od javnog interesa. Ukoliko u društvu ne bi postojali ili funkcionisali mehanizmi zaštite novinarskih izvora, odnos poverenja između novinara i njihovih izvora bio bi ozbiljno kompromitovan. To bi imalo obeshrabrujući efekat na slobodu medija i istraživačko novinarstvo, a novinari i javnost bili bi uskraćeni za partnerstvo koje je ključno za ozbiljnu kontrolu vlasti. A tamo gde su uskraćeni novinari i javnost, narušena je i demokratija”⁹⁴.

Problemi u vezi sa zaštitom izvora često se pojavljuju i u samim redakcijama, gde se od novinara tokom rada traži da otkriju svoje izvore. Ozbiljniji slučajevi su retki.

Jedan od tih slučajeva je u vezi sa sajtom Teleprompter⁹⁵. U septembru 2015. sajt je objavio transkript prislušivanog razgovora između lidera Demokratske stranke Bojana Pajtića i Lidije Udovički, predstavnice kompanije Continental Vind Partners. Transkripti su otkrili detalje o pokušajima generalnog direktora javnog preduzeća Elektromreža Srbije Nikole Petrovića (kuma premijera Aleksandra Vučića) da ucenjuje Lidiju Udovički, tražeći 2 miliona evra da obezbedi potrebne operativne dozvole. Dok je Pajtić potvrdio autentičnost transkripta, urednik sajta Teleprompter Danilo Redžepović pozvan je u policiju dva puta. Policija je zahtevala da prođe kroz detektor laži i da otkrije izvor informacija. Nakon što je odbio da to učini, osporavan je njegov profesionalni status novinara (a s njim i pravo na zaštitu izvora). Odbijanje Redžepovića da se podvrgne detektoru laži tretirano je kao dokaz da novinar ne govori istinu. Odgovarajući na NUNS-ovo javno reagovanje tim povodom, šefica medijskog odeljenja Ministarstva unutrašnjih poslova Biljana Popović Ivković rekla je da je ispitivanje Redžepovića urađeno u skladu sa zakonom i da je nejasno zašto je odbio da se podvrgne detektoru laži ako nešto nije uradio nezakonito.

Nakon ovog slučaja pojavio se novi problem. Najveći deo problema u vezi sa zaštitom novinarskih izvora je u vezi s pokušajima vlasti da definišu pojam novinara. Postoji tendencija da se suzi definicija novinara samo licima koja bi uživala zakonom garantovanu zaštitu i prava po ovom osnovu. Ovo pitanje seže u 2015. godinu, kada su Ministarstvo unutrašnjih poslova, Republičko

⁹² Zakon o javnom informisanju i medijima. Član 52.

⁹³ Krivični zakonik. Čl. 38, 39, u vezi sa članom 41.

⁹⁴ Janković, Miroslav, „O novinarskim izvorima”, *Danas*, 26. mart 2016. Pristupljeno: 30. 05. 2016. http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/pravo_danas/o_novinarskim_izvorima_1118.html?news_id=278705

⁹⁵ Redžepović, Danilo, „Ministre, prestani da lažeš! Istina o saslušanju urednika Telepromptera”, *Teleprompter*, 1. oktobar 2015. Pristupljeno: 30. 05. 2016. <http://www.teleprompter.rs/ministre-prestani-da-lazes-istina-0-saslušanju-urednika-telepromptera.html#sthash.wXKmcxKb.dpuf>

javno tužilaštvo i novinarska udruženja počeli pregovore o Memorandumu o merama za povećanje nivoa bezbednosti, koji se odnosi na sigurnost novinara. Stav novinarskih udruženja o tome je da „...lica koja objavljuju informacije od javnog značaja treba da budu zaštićena, bez obzira na to da li su formalno novinari ili članovi udruženja novinara ili ne, jer će u suprotnom mogućnost da se obezbedi adekvatna zaštita svih tih lica biti ugrožena”⁹⁶.

Sa druge strane, anonimnost izvora zloupotrebljava se od strane samih novinara i medija. Često se dešava da se ceo tekst zasnuje na anonimnom izvoru, sa informacijama koje nisu potvrđene od strane drugih nezavisnih izvora ili dokumenata, pa se dešava da se objavljuju priče s nepotvrđenim sadržajem. Stručnjaci takođe upozoravaju da „...novinari ponekad zloupotrebljavaju svoje pravo na zaštitu poverljivosti izvora u cilju da označe neke ljude ili da se stvori javno mnjenje na određeni način, a to je u suprotnosti s načelom istinitosti”⁹⁷.

Rezultati ankete pokazali su da novinari u Srbiji generalno imaju slobodu da traže pristup i održavaju kontakt sa izvorima dok izveštavaju o pitanjima od javnog interesa: čak 43,24% njih reklo je da veoma često traže pristup i održavaju kontakt sa izvorima informacija, a skoro 20,72% reklo je da to rade uvek. Tek njih 1,80% reklo je da skoro nikad ne održavaju komunikaciju sa izvorima, a 3,60% anketiranih to čini retko.

Istraživanje je pokazalo i da većina novinara, njih 38,95%, smatra da se njihov kontakt s poverljivim izvorima nije promenio. U manjem procentu (16,84%) su novinari koji smatraju da se taj kontakt povećao, a 26,32% smatra da se smanjio.

Tabela 3: Koliko slobode imate da tražite pristup i održavate kontakt sa izvorima informacija dok izveštavate o pitanjima od javnog interesa?

	Broj odgovora	%
Uvek	23	20,72
Veoma često	48	43,24
Ponekad	27	24,32
Retko	4	3,60
Skoro nikad	2	1,80
Ne znam	6	5,42
Bez odgovora	1	0,90
Ukupno	111	100,00

⁹⁶ Vukašin Obradović, Predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 15. jun 2016.

⁹⁷ Dr Dejan Milenković, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 13. maj 2016.

A.6 Koji je nivo pravne zaštite prava na pristup informacijama?

Pravna pravila o pristupu javnim dokumentima i informacijama propisana su Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja⁹⁸. U cilju ostvarivanja prava na pristup informacijama od javnog značaja, kojima raspolažu organi javne vlasti, ovim zakonom ustanovljava se Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti (u daljem tekstu Poverenik), kao samostalan državni organ, nezavisan u vršenju svoje nadležnosti.

Zainteresovani mora da podnese pisani zahtev organu za ostvarivanje prava na pristup informacijama od javnog značaja. Ako organ vlasti ne poseduje dokument koji sadrži traženu informaciju, proslediće zahtev Povereniku, koji će obavestiti podnosioca o tome u čijem se posedu, prema njegovom saznanju, dokument nalazi. Ako organ odbacuje ili odbija zahtev, podnositelac može da podnese žalbu Povereniku. Protiv odluke Poverenika druga strana može da pokrene upravni spor⁹⁹.

Rezultati ankete pokazali su da novinari često traže pristup informacijama od javnog značaja, ali da su često bili i odbijeni (42,34%), dok je 20,72% dobilo pristup. Četvrtina anketiranih nikad nije ni tražila pristup informacijama od javnog značaja.

Tabela 4: Da li su vam vlasti ikad odbile zahtev za pristup informacijama od javnog značaja koje su vam neophodne za izveštavanje?

	Broj odgovora	%
Nikad nisam tražio pristup informacijama od javnog značaja.	28	25,23
Tražio sam pristup informacijama od javnog značaja, ali nikad nisam bio odbijen	23	20,72
Tražio sam pristup informacijama od javnog značaja i bio sam odbijen	47	42,34
Ne znam	9	8,11
Bez odgovora	4	3,60
Ukupno	111	100,00

98 Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.

99 Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Čl. 15-28.

Novinari se veoma često obraćaju javnim preduzećima i državnim organima za dobijanje informacija od javnog značaja. Međutim, javne institucije nisu uvek voljne da daju te informacije. Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja ne sprovodi se u potpunosti. Određeni organi vlasti, pogotovo javna preduzeća, ne žele da daju informacije i svesno pristaju da plate novčane kazne umesto da primene zakon. A kazne se po pravilu plaćaju iz budžeta. Međutim, čini se da se situacija poboljšava u odnosu na raniji period. Problem predstavlja i to što državni organi i javna preduzeća gotovo uvek čekaju krajnji rok kako bi dali neku informaciju, a novinarima su često informacije hitno potrebne. Organ vlasti je dužan da najkasnije u roku od 15 dana od dana prijema zahteva pruži informaciju, a Poverenik donosi rešenje po žalbi najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema žalbe¹⁰⁰.

Na lokalnom nivou, u Novom Pazaru, na primer, dešava se da kada se novinari obrate organu sa zahtevom za dobijanje informacije i kada se pozovu na Zakon, uglavnom dobijaju informacije¹⁰¹. Suprotno takvoj praksi, na primer, od Osnovnog suda u Kikindi tražena je informacija u decembru 2014. godine, a dobijena je tek posle reakcije Poverenika u aprilu ove godine. Stiče se utisak da institucije koje tako sporo reaguju zapravo kupuju vreme čekajući reakciju Poverenika, misleći da će tražilac informacije u međuvremenu odustati od teme jer je postala nerelevantna, neaktuelna¹⁰².

Poverenik je u 2015. godini imao 11.880 predmeta (9.012 predmeta iz oblasti slobodnog pristupa informacijama i 2.868 iz oblasti zaštite podataka o ličnosti), što je 4,3% više u odnosu na 2014. U 2015. godini rešeno je 3.764 žalbe o slobodnom pristupu informacijama, od čega je u 85,74% žalbi bilo osnovano¹⁰³.

Broj žalbi koje prima Poverenik potkrepljuje stav da državnim organima nedostaje transparentnost. To je generalno stanovište intervjuisanih eksperata i novinara, koji pri tome ukazuju i da su Poverenik za informacije od javnog značaja Rodoljub Šabić i Zaštitnik građana Saša Janković veoma angažovani u svojim resorima nezavisnih državnih tela i spremni da brane svoju nezavisnost. Problem je u tome što Poverenik nema dovoljno izvršilaca kako bi ti postupci bili brži.

100 Ibid. Čl. 16 i 24.

101 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anonimn/a, intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 19. maj 2016.

102 Novinar/ka koji je želeo/a da ostane anonimn/a, intervjuisan/a od strane Marije Vukasović, 18. maj 2016.

103 Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti, Izveštaj o sprovođenju Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti za 2015, Beograd, 2016, str. 6 i 7. Pristupljeno: 30. 05. 2016. http://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/izvestajiPoverenika/2015/IZVESTAJ2015/latg_izvestaj2015.pdf

Tabela 5: Koliko su transparentne sledeće institucije?

	Narodna skupština RS		Vlada RS		Političke partije		Političari generalno		Sudovi		Policija		Vojska	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Potpuno transparentni	8	7,21	0	0,00	0	0,00	0	0,00	1	0,90	2	1,80	2	1,80
U velikoj meri transparentni	16	14,41	7	6,31	2	1,80	2	1,80	6	5,41	6	5,41	5	4,50
Delimično transparentni	48	43,24	27	24,32	28	25,23	26	23,42	27	24,32	19	17,12	24	21,62
Malo transparentni	18	16,22	43	38,74	42	37,84	39	35,14	42	37,84	40	36,04	30	27,03
Nisu transparentni	6	5,41	24	21,62	31	27,93	36	32,43	24	21,62	33	29,73	35	31,53
Ne znam	14	12,61	9	8,11	7	6,31	7	6,31	10	9,01	10	9,01	14	12,62
Bez odgovora	1	0,90	1	0,90	1	0,90	1	0,90	1	0,90	1	0,90	1	0,90
Ukupno	111	100	111	100	111	100	111	100	111	100	111	100	111	100

„...Srbija je tek nedavno postala svesna da ono što se radi u državnim institucijama nije tajna, da to ne može da bude tajna, osim uskog broja pitanja koja se zakonom moraju definisati kao tajna i da niko ne može sam da određuje šta je tajna, a šta ne, već se određuje na osnovu zakona. Dobar primer je nedavni događaj u Savamali¹⁰⁴ – treba da se utvrdi kako se policija ponašala, zašto niko nije došao to da spreči, zašto niko nije regovao na tolike pozive ljudi. To ne sme da bude tajna, treba temeljno ispitati i istražiti i svi nalazi moraju da budu transparentni za javnost. Tek onda možemo govoriti o pravom sprovođenju zakona”¹⁰⁵.

Zakonom je propisana zabrana diskriminacije, odnosno propisano je da organ vlasti ne može stavljati u bolji položaj nijednog novinara, niti javno glasilo¹⁰⁶. Međutim, organi su mnogo otvoreniji prema medijima koji su naklonjeni vlasti. Pojedini organi favorizuju jednu grupu medija u odnosu na druge. Pojedini mediji se suočavaju s velikim poteškoćama u pokušajima da dobiju informacije. Sa druge strane, oni koji su naklonjeni vlasti s lakoćom dobijaju informacije. Anketa sa novinarima pruža dokaze o njihovom iskustvu i percepciji o transparentnosti različitih institucija. Rezultati su pokazali da novinari smatraju da državne institucije imaju malu transparentnost ili da uopšte nisu transparentni.

104 U noći između 24. i 25. aprila 2016. godine 30 maskiranih pojedinaca s fantomkama na glavi i bejzbal palicama srušilo je 12 objekata u Hercegovačkoj ulici u beogradskom naselju Savamala. Policija nije izašla na teren posle telefonskih prijava građana da je u toku nelegalno rušenje, maltretiranje, oduzimanje dokumenata i lišavanje slobode prisutno od strane maskiranih lica koja su došla u vozilima sa zatamnjеним staklima bez tablica. <http://www.slobodnaevropa.org/a/slucaj-savamala-suspendovana-pravna-drzava/27737022.html>

105 Dr Rade Veljanovski, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 11. maj 2016.

106 Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja. Član 7.

Novinari su ocenili da su Vlada, policija i vojska malo transparentni. Čak 60,36% anketiranih izjavilo je da je Vlada malo ili da uopšte nije transparentna, a nijedan nije rekao da je potpuno transparentna. Slična situacija je i kod policije – 65,77% novinara reklo je da policija ima malu transparentnost ili da nije transparentna. Za vojsku tako misli 58,56% anketiranih novinara.

Što se tiče sudova, preovlađuje mišljenje da ni oni nisu dovoljno transparentni. Pre svega zavisi od sudije, kao i od suda. Sudovi u Beogradu transparentniji su nego sudovi na lokalnom nivou. Pored sudova, treba skrenuti pažnju i na tužilaštvo i policiju. Novinarima je teško da dobiju bilo kakve informacije iz rada tužilaštva. I ovde

je situacija u Beogradu bolja nego na lokalnom nivou. Sami rezultati ankete pokazuju da većina novinara smatra da su sudovi malo transparentni (škoro 37,84%), dok samo njih nešto više od 5,41% misli da su sudovi potpuno i u većoj meri transparentni, a njih 24,32% smatra da su delimično transparentni.

Rad Narodne skupštine donekle je transparentan, i to prvenstveno zbog toga što javni servis (RTS 2) redovno prenosi sednice nacionalnog parlamenta. I sami rezultati ankete pokazuju da je ovde malo bolja situacija. Veliki broj anketiranih novinara izjavio je da je parlament delimično transparentan (43,24%), što je malo bolje u odnosu na druge državne institucije.

B

Položaj novinara u redakciji, profesionalna etika i nivo cenzure

Novinari u Srbiji rade u teškim uslovima. Ekonomski položaj novinara je oslabio, plate novinara su niske i kasni se u isplatama, dok se sa druge strane prosečno radno vreme povećalo, a kredibilitet novinara oslabio. U većini medija u Srbiji redakcije su odvojene od vlasnika, međutim i pored toga vlasnici medija vrše velike pritiske na rad redakcija. Te pritiske imamo kako kod privatnih i neprofitnih medija, tako i kod javnih medijskih servisa i poslednjih godina ti pritisci su u porastu. Iako je većina medija prihvatila Kodeks novinara Srbije, i dalje imamo nedovoljno poštovanje etičkih standarda. Jedan od najvećih problema s kojim se novinari suočavaju je autocenzura, a kao glavni razlog tome navodi se strah pre svega od gubitka posla. Veliki uticaj na rad novinara imaju urednici medija.

B.1 Da li je ekonomski položaj novinara/ki zloupotrebjen kako bi se ograničila njihova sloboda?

Pretežno, novinari i medijski radnici u Srbiji rade u teškim uslovima, uz minimalne zarade, bez pristojnih ugovora o radu, bez poštovanja radnog prava i bezbednosti na radu. Često se kasni u isplati zarada, a kod većine novinara postoji stalni stah da će izgubiti posao.

U Srbiji ne postoje zvanični statistički podaci o platama u medijima. Prema jednoj studiji¹⁰⁷, najčešći tip ugovora je redovni ugovor o radu – ako je novinar zaposlen na puno radno vreme. Veoma često novinari su angažovani po ugovoru o autorskom delu ili ugovoru o uslugama. U ovoj studiji je navedeno da prema istraživanju „Profesija na raskršću – novinarstvo na pragu informacionog društva” polovina anketiranih novinara ima manje od prosečne plate (€150 do €400). Prosečna plata novinara u Srbiji je oko 400€, ali problem nisu samo niske prosečne plate. Vrlo često plate se uopšte ne isplaćuju. Jedna trećina anketiranih novinara rekla je da primaju plate prilično kasno, neki od njih čak i posle godinu dana.

Prema drugoj istraživačkoj studiji, u 2014. prosečna plata novinara u Beogradu bila je 40.000 dinara (oko 335 evra), 35% je veća u medijima koji su delimično ili potpuno u vlasništvu države (55.000 dinara – oko 460 evra), dok je u privatnim medijima iznosila oko 35.000 dinara (oko 295 evra). Plate rukovodilaca i glavnih urednika znatno su veće, u nekim kućama i iznad 250.000 dinara (oko 2.100 evra). Dalje, plate novinara u lokalnim medijima (čiji su osnivači lokalne samouprave) bile su u proseku 29.000 (nešto manje od 245 evra), a u privatnim lokalnim medijima 20.000 dinara (nešto manje od 170 evra), dok su plate rukovodilaca i glavnih urednika u lokalnim medijima u proseku iznosile 43.000 dinara (oko 360 evra). Prema istom istraživanju, od ukupnog broja ispitanika 72% zaposlenih imalo je stalni radni odnos, 16% je bilo zaposleno na određeno vreme, dok su ostali (12%) radili honorarno. Tri četvrtine ispitanika prima platu sa mesec dana zakašnjenja, dok 8% njih čeka na platu više od mesec dana¹⁰⁸.

Prema najnovijem izveštaju, u poslednjem kvartalu 2015. godine prosečna neto plata po zaposlenom u javnom servisu (RTS) je 47.886 dinara (približno 400 EUR)¹⁰⁹.

Rezultati ankete sprovedene tokom ovog projekta pokazali su da se situacija nije promenila. Od ukupnog broja anketiranih, 22,52% novinara reklo je da ima platu između 300 i 400 evra, čak 13,51% između 200 i 300 evra, a 16,22% novinara prima između 400 i 500 evra mesečno.

Tabela 6: U koju od sledećih kategorija spada vaša mesečna plata (neto)?

	Broj odgovora	%
0 – 200	6	5,41
201 – 300	15	13,51
301 – 400	25	22,52
401 – 500	18	16,22
501 – 600	8	7,21
601 – 700	5	4,50
701 – 800	2	1,80
801 – 900	3	2,70
901 – 1000	0	0,00
Više od 1000	6	5,41
Ne znam	0	0,00
Bez odgovora	23	20,72
Ukupno	111	100,00

Prema nekim studijama, novinari u Srbiji smatraju da je njihova profesija u kolapsu, da je konkurencija na tržištu dovela do tabloidizacije medijskog sadržaja i pritiska za postizanje većih tiraža i veće gledanosti. Novinari su slabo plaćeni i prinuđeni da rade druge poslove ili da se angažuju u marketingu. Više od 35% novinara radije bi izabralo da radi u medijima gde će imati manju platu, ali veću slobodu da izveštavaju nepristrasno, dok bi preko 40% napustilo profesiju i radilo negde drugde¹¹⁰.

Novinari anketirani prema ovom istraživanju saglasni su da je ekonomski položaj novinara u prethodnih pet godina mnogo oslabio (75,79%), 15,79% novinara smatra da je taj položaj donekle oslabljen, dok samo njih 4,21% smatra da se nije promenio. Pored toga, treba naglasiti da je 53,15% anketiranih novinara reklo da se pored novinarstva bavi i nekim drugim plaćenim poslom.

107 Centar za nezavisno novinarstvo, Uslovi rada novinara i medijskih radnika u Srbiji, Beograd, 2015, str. 9. Pristupljeno: 01. 06. 2016. <http://www.cji.ra/wp-content/uploads/2015/05/Serbia.pdf>

108 Sindikat novinara Srbije, SINOS, Medijska scena Srbije 2014, Beograd, 2015. Pristupljeno: 01. 06. 2016. http://www.sinos.rs/srpski/istrazivanja/7/2015/09/03/753/istrazivanje-sinos-a_-medijska-scena-srbije-2014_-godine.html

109 Radio-televizija Srbije, Izveštaj s podacima o zaposlenima i visini njihovih plata, Beograd, 2016. Pristupljeno: 01. 06. 2016. <http://www.rts.rs/page/rt/sr/javniservis/story/1674/vesti/2174413/zarade-zaposlenih-u-rts-u.html>

110 94 Srećko Mihailović et. al., „Od novinara do nadničara. Prekarni rad i život”, (Beograd: Fondacija za otvoreno društvo, Srbija i Centar za razvoj sindikalizma, 2016), str. 127-131. Pristupljeno: 06. 06. 2016.

Tabela 7: Da li je došlo do jačanja ili slabljenja ekonomskog položaja novinara u Srbiji?

	Broj odgovora	%
Mnogo je ojačao	0	0,00
Donekle je ojačao	1	1,05
Nije se promenio	4	4,21
Donekle se smanjio	15	15,79
Mnogo se smanjio	72	75,79
Ne znam	3	3,16
Bez odgovora	0	0,00
Ukupno	95	100,00

Istraživanje Sindikata novinara Srbije¹¹¹ pokazalo je da trećina novinara radi više od zakonom propisanih osam sati dnevno. Gotovo petina prekovremeno radi nekoliko puta nedeljno i isto toliko njih dobija u potpunosti nadoknadu za taj rad. Prekovremeni rad se značajno manje plaća u privatnim medijima u odnosu na državne. Takođe, istraživanje je pokazalo da dva slobodna dana sedmično ima 69% ispitanih novinara, 24% jedan, dok njih 7% nema slobodan dan sedmično.

Prema anketi sprovedenoj za potrebe ovog istraživanja, nešto više od trećine anketiranih novinara smatra da je prosečno radno vreme novinara u prethodnih pet godina u Srbiji donekle poraslo (48%), 28% veruje da je došlo do velikog porasta prosečnog radnog vremena, a 24% njih smatra da se nije promenilo. Nasuprot tome, većina novinara smatra da se vreme dostupno za istraživanje priča smanjilo u prethodnom periodu (41% mnogo smanjilo, 27% donekle smanjilo). Takođe, 2/3 novinara nema određenu oblast na kojoj radi nego se bave različitim temama i oblastima.

Poražavajuća činjenica je to što je većina anketiranih, ocenjujući položaj novinara u društvu, rekla da je kredibilitet novinarstva u društvu mnogo opao (66,31%), a njih 21,05% smatra da se samo donekle smanjio. Takođe, 46,31% novinara smatra da se značaj novinarstva za društvo mnogo smanjio, skoro 18,95% smatra da se donekle smanjio, 20,00% njih smatra da je taj značaj ostao isti, a samo 14,74% novinara smatra da je značaj novinarstke profesije u društvu porastao.

B.2 Koji je nivo uređivačke nezavisnosti vlasnika medija i organa upravljanja?

Većina medija u Srbiji ima usvojenu sistematizaciju radnih mesta, prema kojoj je pozicija direktora razdvojena od urednika. Međutim, nema drugih akata koji bi obezbedili nezavisnost urednika i same redakcije od menadžmenta i marketinga.

Gotovo da nema medija u Srbiji u kojem je odnos između vlasnika, menadžera i redakcija jasno odvojen pravnim aktom. Po pravilu, uticaj vlasnika na uređivačku politiku medija je dominantan i uglavnom se ostvaruje preko finansijskih uticaja. U nekim medijima se o tome razgovara, ali nije poznato da su u nekoj medijskoj kući usvojena posebna pravila o uređivačkoj politici.

Većina privatnih medija u Srbiji nema svoje etičke kodekse, ali su prihvatili Kodeks novinara Srbije, koji su usvojila dva nacionalna udruženja – Nezavisno udruženje novinara Srbije i Udruženja novinara Srbije.

Najčešći pritisci koje vlasnici medija i menadžeri vrše na redakcije ili pojedine novinare proizlaze, pre svega, iz stalnog rizika od otkaza, novinari se prebacuju na neadekvatna radna mesta, uručuju im se degradirajuća rešenja, koja novinare podstiču da sami daju otkaze, ili se čak na njih vrši i mobing. Sve to dovodi do autocenzure, koja predstavlja jedan od najvećih problema u novinarstvu u Srbiji. Ako naprave bilo kakav pogrešan korak ili pogrešno urade neku vest, novinarima se može desiti da više ne rade u tom mediju. Postalo je uobičajeno da novinari sami znaju koje priče mogu da prođu kod njihovih vlasnika. Takođe, česta je praksa da se informacija „ublaži“, da se izbacio deo medijskog sadržaja koji bi mogao da poremeti odnose vlasnika medija sa određenim političarem ili firmom s kojom medij marketinški saraduje. Karakteristično za medije u Srbiji je da vlasnici traže od novinara da se određene teme rade, a druge ne rade, da se određeni sadržaj izbegava, a drugi promoviraju, kao i da se određena pitanja ne postavljaju. Već duže vreme se naglašavaju i ekonomski pritisci na novinare.

„Imamo dva načina pritiska, jedan je klasično vlasnički, koji se tiče maksimalnog korišćenja zaposlenih pre svega da bi se ostvario što veći profit. Takođe, ukoliko je to potrebno, smanjuje se broj zaposlenih, smanjuju se troškovi, a sve nauštrb kvaliteta rada. Drugi vid pritiska je da novinari u nekim medijima rade kao najamna radna snaga. U pojedinim medijima novinari su dobijali rešenja da budu

¹¹¹ Sindikat novinara Srbije, SINOS, Medijska scena Srbije 2014, Beograd, 2015. Pristupljeno: 01. 06. 2016. http://www.sinos.rs/srpski/istrazivanja/7/2015/09/03/753/istrazivanje-sinos-a_-medijska-scena-srbije-2014_-godine.html

pomoćnici foto-reportera i ti ljudi su zbog takvih rešenja sami davali otkaze.¹¹²„

Klasičan primer pritiska koji vlasnici privatnih medija vrše na redakcije i novinare jeste ukidanje emisije „Utisak nedelje” Olje Bečković iz programske šeme TV B92¹¹³. Vlasnik medija je bez adekvatnog objašnjenja skinuo emisiju, odnosno na perfidan način je iz uklonio programa, nudeći opciju da pređe na kanal B92 info, koji ima vrlo malu gledanost. Došlo je do toga da se nije nastavilo sa emitovanjem iako je postojao važeći ugovor, čak je vlasnik medija bio spreman da plati iznos koji je bio naveden po ugovoru iako se emisija nije emitovala. Takav slučaj desio se i na televiziji Studio B, gde su posle promene glavnog i odgovornog urednika skinute dve političke emisije „Sarapin problem” i „Direktno”.

B.3 Koji je nivo uređivačke nezavisnosti novinara u javnim servisima?

Javni medijski servisi, Radio-televizija Srbije i Radio-televizija Vojvodine, nemaju svoje posebne Kodekse o etičkim principima izveštavanja već samo opšti kodeks za sve zaposlene. Tako Radio-televizija Vojvodine ima Etički kodeks – Kodeks ponašanja zaposlenih. Međutim, novinarski principi izveštavanja nisu sadržani u ovom opštem kodeksu.

Statutom Radio-televizije Srbije propisana je unutrašnja organizacija i način rada javnog medijskog servisa, a pored toga postoji i akt o sistematizaciji poslova. Radio-televizija Vojvodine takođe ima Statutom propisanu unutrašnju organizaciju, kao i akt o sistematizaciji i organizaciji. Statutima ova dva javna medijska servisa propisano je da glavni i odgovorni urednik ne može biti nosilac javne funkcije niti funkcije u političkoj stranci. Takođe, formalno su urednici samostalni u svom radu, ali nije tako i u praksi.

Pritisaka ima mnogo od strane upravnog odbora. Vrše se pritisci, i to ne samo latentni, oni koji se ne vide. Događalo se da čak i premijer proziva novinare komentarišući koliko im traju prilozima, šta su rekli, koliki su im koeficijenti za plate, kako su im promenjeni ugovori... i to sve na konferencijama za novinare¹¹⁴.

Jedan od najpoznatijih slučajeva pritiska na javni servis u 2015. godini dogodio se kada je Srpska napredna stranka (SNS) izdala saopštenje napadajući uredništvo RTS povodom gostovanja Zorana Panovića, glavnog i odgovornog urednika lista Danas, i njegovog komentarisanja tokom emitovanja devete godišnjice SNS. Naime, ambasador Velike Britanije u Srbiji napustio je proslavu kada je režiser Emir Kusturica oštro kritikovao britanski stav prema Srbiji. Tokom direktnog prenosa Panović je dao komentar koji opisuje događaj kao Vučićevu predstavu. SNS je saopštila da RTS i Panović skandalozno optužuju Vučića za režiranje političkog napada na ambasadora Velike Britanije¹¹⁵.

Eklatantniji primer pritiska je iz marta 2016, kada je Upravni odbor Radio-televizije Vojvodine izvršio navodno nezakonite smene direktora i urednika programa. Nakon izbora 2016. i promene vlasti u Vojvodini, ka-

112 Branislav Božić, novinar dnevnih novina Danas, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 17. maj 2016.

113 Matić Jovanka, „Kanalisanje Utiska nedelje”, Danas, 03. oktobar 2014. Pristupljeno: 06. 06. 2016. http://www.danas.rs/dodaci/nedelja/kanalisanje_utiska_nedelje.26.html?news_id=290095

114 Novinar koji je želeo da ostane anonimn, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 18. maj 2016.

115 Nezavisno udruženje novinara Srbije, Hronika napada i pritiska na novinare u 2015, Beograd, 2015, str. 21. Pristupljeno: 09. 06. 2016. <http://www.bazenuns.rs/uploads/useruploads/DocumentsDbase/Hronika-napada-i-pritiska-na-novinare-2015.pdf>

da je umesto DS-a na vlast došla koalicija predvođena SNS-om, počele su smene i otkazi na RT Vojvodini. Prvo je Upravni odbor smenio programskog direktora Slobodana Arežinu, a potom je usledila smena 7 urednika.¹¹⁶

B.4 Koji je nivo uređivačke nezavisnosti novinara u neprofitnim medijima?

U Srbiji su retki neprofitni mediji. Tradicionalnih neprofitnih medija je vrlo malo (npr. Srpska naučna televizija), dok je situacija nešto drugačija kod online medija (Cenzolovka, Centar za istraživačko novinarstvo, Mreža za istraživanje kriminala i korupcije...). Uglavnom su to mediji koje su osnovale nevladine organizacije i koji za poštjavaju mali broj novinara.

Jedan broj neprofitnih medija, a pogotovo oni koji su članovi Asocijacije online medija, prihvatili su Kodeks novinara Srbije. Nije poznato da neprofitni mediji imaju posebne etičke pravilnike.

Pritisци koji se vrše na neprofitne medije mogu se podeliti u dve vrste. Pre svega se urednici i novinari iz neprofitnog sektora javno napadaju u medijima koji su bliski vlastima. U tim napadima prema medijima koji se bave istraživačkim novinarstvom dovodi se u pitanje način njihovog finansiranja, posebno u vezi sa stranim i međunarodnim donatorima. Druga vrsta pritisaka su hakerski napadi i obaranje sajtova neprofitnih medija, po pravilu povodom kritičkih tekstova o najistaknutijim pojedincima iz redova vlasti.

Kao jedan od ekstremnijih pritisaka navodimo napad na Mrežu za istraživanje kriminala i korupcije i glavnog urednika Stevana Dojčinovića, koga je tabloid Informer optužio da je „lažni novinar“, „zapadni špijun“, „saradnik mafije“ i „terorista“ koji „pakuje afere“, a sve to bez ikakvih argumenata¹¹⁷.

---

¹¹⁶ B. Ć. B., „Smenjeni svi urednici Radio-televizije Vojvodine“, *Danas*, 17. oktobar 2015. Pristupljeno: 09. 06. 2016. http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/smenjeni_svi_urednici_radiotelevizije_vojvodine_55.html?news_id=320716

---

¹¹⁷ Jahić Dino, „Tabloidom proti zdravog razuma“, *Cenzolovka*, 28. mart 2016. Pristupljeno: 09. 06. 2016. <https://www.cenzolovka.rs/misljenja/tabloidom-protiv-zdravog-razuma/>

B.5 Koliku slobodu novinari imaju u procesu proizvodnje vesti?

Jedan od najvećih problema novinarstva u Srbiji je autocenzura. Kao glavni razlog za samocenzuru navode se strah od gubitka posla ili strah od pogoršanja odnosa s redakcijom zbog mogućih sankcija prema mediju u kojem novinar radi. Sa druge strane, uredništvo prolazi kroz pakao autocenzure vršeći cenzuru novinara (pod pritiskom političara, oglašivača, tajkuna...)¹¹⁸.

U anketi s novinarima sprovedenoj u okviru ovog istraživanja postavljena su pitanja o različitim faktorima uticaja na njihov rad. Ovde se naglašavaju odgovori koji ukazuju na stepen slobode novinara u toku njihovog svakodnevnog rada, uključujući njihove stavove o uticaju cenzure i o uticajima koji dolaze od pojedinaca unutar i izvan redakcije.

Mišljenja novinara o uticaju cenzure na njihov rad su podeljena: 41,44% anketiranih reklo je da je cenzura imala nekakav uticaj na njihov rad (izuzetno, znatno, donekle), dok je većina novinara odgovorila da uopšte ne utiče (38,74%) ili da slabo utiče (18,2%) na njihov svakodnevni rad.

Ali, kada su novinari pitani o uticaju pojedinaca na različitim nivoima društvene lestvice, jasno se pokazuje da pojedinci koji su bliže novinarima u redakciji imaju veći uticaj na njihovo izveštavanje nego oni s kojima su ređe u kontaktu. Tako, najviše uticaja novinari osećaju od urednika: čak 76,58% novinara odgovorilo je do oni izuzetno (11,71%), veoma (27,93%) ili delimično (36,94%) utiču na njihov rad, a 19,82% smatra da oni imaju slabog ili nikakvog uticaja. Drugi na skali uticaja su menadžeri medija: 48,65% anketiranih novinara tvrdi da menadžeri utiču izuzetno (9,91%), veoma (16,22%) ili delimično (22,52%) na njihov rad, dok 43,24% njih ističe da oni nemaju uopšte ili imaju slabog uticaja. Nešto manji, ali svejedno veliki, jeste uticaj vlasnika medija: 42,34% ispitanika je odgovorilo da oni izuzetno, veoma ili delimično utiču na njihov rad, a 40,54% istaklo je da vlasnici slabo ili uopšte ne utiču na njihov rad.

---

¹¹⁸ Srećko Mihailović et. al., „Od novinara do nadničara. Prekarni rad i život“, (Beograd: Fondacija za otvoreno društvo, Srbija i Centar za razvoj sindikalizma, 2016), str. 125-127. Pristupljeno: 06. 06. 2016.

Tabela 8: Koliko svaka od ovih kategorija ima uticaja na vaš rad?

	Izuzetno utiče	Veoma utiče	Djelimično utiče	Slabo utiče	Ne utiče	Nije relevantno	Ne znam	Bez odgovora
Lične vrednosti i verovanja	41,44	30,63	17,12	4,50	2,70	1,80	0,90	0,90
Vaše kolege	6,31	20,72	37,84	18,02	13,51	2,70	0,00	0,90
Vaši nadležni urednici i viši urednici	11,71	27,93	36,94	13,51	6,31	1,80	0,90	0,90
Menadžeri medija	9,91	16,22	22,52	18,92	24,32	5,41	1,80	0,90
Vlasnici medija	14,41	6,31	21,62	16,22	24,32	16,21	2,70	1,80
Uređivačka politika	17,12%	27,03	30,63	13,51	8,11	0,90	1,80	0,90
Marketing	3,60	10,81	19,82	18,92	36,04	6,31	3,60	0,90
Očekivanja dobiti (koristi)	4,50%	4,50	13,51	17,12	48,65	5,41	5,41	0,90
Istraživanja o publici	7,21%	16,22	25,23	21,62	20,72	2,70	5,41	0,90
Dostupnost izvora	18,92%	38,74	28,83	9,91	0,00	0,00	2,70	0,90
Rokovi	22,52%	36,94	28,83	9,91	0,90	0,00	0,00	0,90
Novinarska etika	60,36%	29,73	7,21	1,80	0,00	0,00	0,00	0,90
Religijska gledišta	0,00%	1,80	5,41	14,41	59,46	15,32	2,70	0,90
Mogućnost tužbe	12,61	15,02	12,61	12,61	23,42	2,70	16,22	1,80
Prijatelji, poznanici, porodica	1,80	9,01	31,53	17,12	39,64	0,00	0,90	0,00
Kolege iz drugih medija	0,90	1,80	35,14	29,73	30,63	0,00	1,80	0,90
Reakcija publike	7,21	24,32	43,24	11,71	11,71	0,00	1,80	0,00
Konkurentski mediji	2,70	4,50	40,54	22,52	27,93	0,00	1,80	0,00
Medijski zakoni, regulativa	17,12	36,94	30,63	9,01	2,70	0,00	3,60	0,00
Pristup informacijama	32,43	36,94	26,13	4,50	0,00	0,00	0,00	0,00
Cenzura	10,81	12,61	18,02	18,02	38,74	0,00	1,80	0,00
Vladini zvaničnici	3,60	9,01	13,51	15,32	54,05	0,00	3,60	0,90
Političari generalno	8,11	7,21	17,12	13,51	51,35	0,00	2,70	0,00
Grupe za pritisak/lobisti	0,00	2,70	11,71	10,81	65,77	0,00	9,01	0,00
Poslovni ljudi/biznismeni	2,70	3,60	16,22	15,32	56,76	0,00	5,41	0,00
Odnosi s javnošću	3,60	10,81	19,82	25,23	38,74	0,00	1,80	0,00
Veze sa izvorima inform.	12,61	21,62	31,53	20,72	12,61	0,00	0,90	0,00
Vojaska, policija, državna bezbednost	0,00	5,41	14,41	13,51	60,36	0,00	6,31	0,00

Napadi na novinare u Srbiji u poslednje tri godine su u porastu, pre svega verbalni napadi, a tu su i fizički napadi. Takođe, poslednjih godina u velikoj meri je porastao broj napada na internet portale i na sajtove medija. Ne postoji posebna politika koja bi podržala zaštitu novinara, postoje pokušaji da se ona uspostavi usvajanjem „Memoranduma o merama za podizanje nivoa bezbednosti novinara”, međutim, postoje brojni problemi u pregovorima za potpisivanje tog memoranduma. Saradnja državnih institucija i novinarskih udruženja nije na zadovoljavajućem nivou. Pravni sistem u Srbiji ne reaguje adekvatno na napade na novinare, a državne institucije nemaju dovoljno resursa za istrage i nasilje nad novinarima. Istrage se ne sprovode brzo, efikasno i nezavisno. Veliki problem predstavljaju tri nerazjašnjena ubistva novinara, koja su se dogodila u prethodnih 20 godina, kao i to što se ne kažnjavaju direktni nalogodavci već samo direktni izvršioци.

C.1 Statistika o bezbednosti i nekažnjivosti

Nezavisno udruženje novinara Srbije vodi bazu podataka o napadima na novinare, počevši od 2008. godine. Prema podacima iz baze može se reći da se povećava broj različitih tipova napada na novinare u poslednje tri godine. Novinari su najčešće bili izloženi verbalnim napadima, koji su se odnosili na pretnje po život ili telo novinara ili članova njihovih porodica. Verbalne pretnje se vrše putem usmenih poruka, pisama i društvenih mreža.

Tabela 9. Broj napada na novinare.

vrste slučajeve	2013.	2014.	2015.	Jun 2016.
Verbalne pretnje	15	15	28	11
Fizički napad	6	11	12	4
Pritisak	0	8	13	11
Napad na imovinu	2	2	4	1
Pretnja imovini	0	0	0	0
Ukupno	23	36	57	27

Druga vrsta slučajeva su različiti oblici pritisaka na novinare, kojih je u 2015. godini bilo 13, a samo u prvih šest meseci 2016. godine 15. To su pritisci koji se na razne načine vrše od strane državnih i lokalnih funkcionera, političara i drugih moćnika. U pritiske na novinare ubrajaju se i slučajevi kada se novinarima zabranjuje da izveštavaju s konkretnih događaja.

Treću grupu slučajeva čine stvarni napadi na novinare, koji obuhvataju fizičke napade i napade na imovinu. Broj tih napada takođe se udvostručio u periodu od tri godine, a u prvih šest meseci u 2016. godini evidentirana su četiri fizička napada i jedan napad na imovinu novinara. Ovde spadaju fizički napadi nanošenjem lakših ili težih povreda, zatim oduzimanje opreme, oštećenje opreme i druge imovine novinara.

U prethodnih 20 godina u Srbiji su se desila tri ubistva novinara. Prvi takav zločin dogodio se 1994. godine, kada je smrtno stradala novinarka magazina Duga Radislava Dada Vujasinović. Godine 1999. ubijen je Slavko Ćuruvija, novinar, glavni urednik i vlasnik Dnevnog telegrafa, a 2001. ubijen je novinar Milan Pantić, dopisnik Večernjih novosti iz Jagodine. Do danas ovi zločini nisu rasvetljeni, a izvršioци i nalogodavci ubistava nisu pronađeni i osuđeni.

Ne postoji podatak o broju pretnji i napada na medijske institucije i novinarska udruženja.

Posebno treba izdvojiti napade na internet portale i na sajtove medija, koji su učestali poslednjih godina. Prema podacima koje vodi Share fondacija¹¹⁹, od 2014. godine do juna 2016. evidentirano je 305 napada na sajtove, hakovanja, kao i raznovrsnih napada i pritisaka na urednike i novinare internet portala.

Većina intervjuisanih novinara saglasna je da su najčešći napadi na novinare upravo verbalne pretnje. Međutim, poseban problem za novinare su fizički napadi i po tom pitanju situacija je teža na lokalnom nivou. Problem je i nepriljavljivanje slučajeva pretnji i napada od strane sa-

mih novinara, a razlozi za to su najverovatnije strah i mišljenje da će ti postupci dugo trajati i da se neće sprovesti do kraja.

Posebnu pažnju izazvali su napadi i pritisci od strane komunalne policije u 2015. godini¹²⁰. Komunalna policija je sprečila ekipu portala Istinomera da snimi video ispred beogradskog restorana „Savanova“. Ekipi Istinomera, koja je snimala intervju sa Dobricom Veselinovićem iz Inicijative „Ne da(vi)mo Beograd“, najpre je iz restorana „Savanova“ poručeno da se odmah udalje jer vlasnik ne dozvoljava snimanje u blizini objekta. Kako novinarska ekipa nije napustila mesto, nekoliko komunalnih policajaca se pojavilo na šetalištu i napisali su prekršajne prijave novinaru, dvojici snimatelja i foto-reporteru Istinomera, kao i Dobrici Veselinoviću. NUNS i uredništvo Istinomera podneli su zajedničku pritužbu šefu Komunalne policije Beograda na rad komunalnog policajca. Istinomer je takođe uložio žalbu Zaštitniku građana i Povereniku za zaštitu ravnopravnosti. U postupku kontrole Zaštitnika građana, u postupanju Komunalne policije grada Beograda prema novinarskoj ekipi sajta Istinomer i u daljem radu ovog organa, koji je usledio povodom istog događaja, utvrđeno je da je načinjeno 30 nezakonitosti i nepravilnosti u radu komunalne policije.

Takođe, treba naglasiti postupak obezbeđenja gradonačelnika Beograda Siniše Malog, koje je fizički sprečilo novinarsku ekipu Mreže za istraživanje kriminala i korupcije u obavljanju svog posla¹²¹. Na šetalištu kod kafića „Savanova“ obezbeđenje gradonačelnika oduzelo je novinarima mobilne telefone i foto-aparat i obrisalo snimke koje su novinari napravili dok su gradonačelniku pokušavali da postave pitanje o kupovini stanova u Bugarskoj. Gradonačelnik se javno izvinio novinarima KRIK-a zbog incidenta i osudio ponašanje Komunalne policije. Zaštitnik građana je zatražio izjašnjenje od Komunalne policije o KRIK-u, a Komunalna policija pokrenula je disciplinski postupak i predložila da taj komunalni policajac bude suspendovan.

Postoji mnogo političkih pritisaka na novinare, na primer, poznat je slučaj sa Balkanskom istraživačkom mrežom (BIRN)¹²². Način na koji je premijer Aleksandar Vučić govorio o BIRN-u predstavlja otvoreni pritisak i povredu

120 Nezavisno udruženje novinara Srbije, „Hronika napada i pritisaka na novinare u 2015“, Beograd, 2015, str. 11. Pristupljeno: 13. 06. 2016. <http://www.bazenuns.rs/uploads/useruploads/DocumentsDbase/Hronika-napada-i-pritisaka-na-novinare-2015.pdf>

121 Pečo Dragana, „Brisači snimaka po profesiji“, Cenolovka 4. novembar 2015. Pristupljeno: 13. 06. 2016. <https://www.cenzolovka.rs/misljenja/brisači-snimaka-po-profesiji/>

122 Nezavisno udruženje novinara Srbije, „Hronika napada i pritisaka na novinare u 2015“, Beograd, 2015, str. 17. Pristupljeno: 13. 06. 2016.

<http://www.bazenuns.rs/uploads/useruploads/DocumentsDbase/Hronika-napada-i-pritisaka-na-novinare-2015.pdf>

119 Lista slučajeva, Share foundation. Poslednja izmena: 3. septembar 2016. Pristupljeno: 18. 10. 2016. <http://monitoring.iabs.rs/>

slobode rada novinara. Vučić je novinare BIRN-a javno nazvao lažovima i optužio ih za primanje novca kako bi „govorili protiv Vlade Srbije”.

Primer fizičkog napada na novinare dogodio se u Vršcu, gde je novinara i urednika portal E-Vršac napao sin lokalnog biznismena, koji je (u saradnji s lokalnim političkim vlastima) namerno naleteo džipom. Napad je najverovatnije povezan sa istraživačkim tekstovima novinara o vezama tog biznismena s političarima¹²³.

C.2 Da li državne institucije i politički akteri preuzimaju odgovornost za zaštitu novinara?

U Srbiji ne postoji razvijena posebna politika koja bi podržala zaštitu novinara. Međutim, ovde treba spomenuti pokušaje da se uspostavi takva politika, proizašle iz Akcionog plana za poglavlje 23 „Pravosuđe i osnovna prava”, i sastavljanje nacrtu Memoranduma o merama za podizanje nivoa bezbednosti novinara od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, Republičkog javnog tužilaštva i novinarskih i medijskih udruženja. Predstavnici državne vlasti smatraju da je to trebalo da bude prvi korak u uspostavljanju te politike, međutim, došlo je do razmimoilaženja¹²⁴. Osnovni cilj Memoranduma bio je da usaglasi aktivnosti svih relevantnih aktera u cilju smanjenja i suzbijanja slučajeva ugrožavanja bezbednosti i napada na medijske radnike, te procesuiranje odgovornih za napade¹²⁵.

Dok su neka udruženja novinara prihvatila Memorandum u predloženom obliku, Nezavisno udruženje novinara Srbije, Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Lokal pres, Asocijacija online medija i Fondacija „Slavko Ćuruvija” nisu prihvatili predloženi tekst i predložila su izmenu i novi nacrt Memoranduma. Udruženja su bila saglasna sa osnovnom idejom memoranduma – da se poboljša komunikacija između novinarskih udruženja, tužilaštva i policije u procesu zaštite novinara. Sporna je bila tačka 7, u kojoj je predloženo formiranje posebnog tela koje bi se bavilo bezbednošću novinara. Primedba većine novinarskih organizacija jeste da je nejasan način formiranja tog tela: ko će da ga bira, kakve će biti

njegove ingerencije i ovlašćenja i, posebno, da li će to telo preuzeti na sebe obaveze državnih organa nadležnih za bezbednost novinara. Udruženja su tvrdila da neće prihvatiti formiranje takvog tela bez dodatnih objašnjenja. Ostale tačke nacrtu Memoranduma uglavnom su prihvaćene. Još nema odgovora na pomenuti zahtev novinarskih udruženja.

Ne postoje posebni mehanizmi za praćenje i izveštavanje o pretnjama i nasilju nad novinarima, ali postoje određeni pomaci. Akcionim planom za poglavlje 23 predviđeno je da se utvrdi način vođenja evidencije učinilaca krivičnih dela na štetu novinara i označavanje ovih dela kao prioritet u postupanju. Republički javni tužilac je 22. 12. 2015. godine doneo Uputstvo A br. 802/15 o vođenju posebnih evidencija u apelacionim, višim i osnovnim javnim tužilaštvima u odnosu na krivična dela učinjena na štetu lica koja obavljaju poslove od javnog značaja u oblasti informisanja, u vezi s poslovima koje obavljaju i napada na internet stranice medija, u kojim predmetima je potrebno hitno postupanje. Evidencije treba da sadrže podatke o učiniocu krivičnog dela, oštećenom, krivičnom delu, preduzetim radnjama i donetim tužilačkim i sudskim odlukama. Prema tom uputstvu, Republičkom javnom tužilaštvu treba da se dostavljaju kvartalni izveštaji s podacima sadržanim u posebnim evidencijama. Prema informaciji dostavljenoj od Republičkog javnog tužilaštva, javna tužilaštva su već počela da postupaju po navedenom uputstvu.

Država je prepoznala potrebu da se briga za bezbednost novinara stave na viši nivo, a to pokazuje činjenica da je osnovana Komisija za razmatranje činjenica do kojih se došlo u istragama koje su vođene povodom ubistava novinara, kao i činjenica da u Akcionom planu za poglavlje 23 postoji cela jedna oblast koja se bavi slobodom izražavanja i slobodom i pluralizmom medija (3.5), ali propisani rokovi se ne poštuju. Sa druge strane, javni funkcioneri retko daju osuđujuće izjave kada se desi neki napad na novinare.

U Srbiji ne postoje posebna dokumenta državnih organa koja pružaju smernice policiji i vojsci. Predstavnici državnih institucija smatraju da je jedna od takvih smernica upravo spomenuti Memorandum o merama za podizanje nivoa bezbednosti novinara i da on treba da bude osnov svega¹²⁶.

Saradnja državnih institucija s novinarskim udruženjima nije zadovoljavajuća, a Memorandum je trebalo da doprinese toj saradnji. Da ta saradnja nije na zadovoljavajućem nivou pokazuje, između ostalog, velika razlika u broju slučajeva koji se vode u evidenciji Nezavisnog udruženja novinara Srbije kao napadi na novinare i po-

123 Šinković Norbert, „Napad u Vršcu: Kamionetom na novinara”, *Radio slobodna Evropa*, 6. maj 2016. Pristupljeno: 14. 06. 2016. <http://www.slobodnaevropa.org/a/cupic-napadnut-zbog-tekstova-o-vezama-biznismena-i-politicara/27719592.html>

124 Anonimni intervju s predstavnikom državnih institucija, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 13. jun 2016.

125 Memorandum o merama za podizanje nivoa bezbednosti novinara iz 2015. godine, koji treba da bude potpisan između Ministarstva unutrašnjih poslova, Republičkog javnog tužilaštva i novinarskih i medijskih udruženja. Nacrt teksta memoranduma dostavljen je na zahtev autorki ovog istraživanja.

126 Anonimni intervju s predstavnikom državnih institucija, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 13. jun 2016.

daci o procesuiranim slučajevima napada kojima raspolaže Tužilaštvo. U periodu od 2008. do 2015. godine prema podacima Tužilaštva procesuiran je 91 slučaj. U okviru tih slučajeva neki su bili u postupku, neki su okončani, dok je za 13 slučajeva utvrđeno da nema krivičnih dela. Udruženja nemaju stalnu komunikaciju s predstavnicima držanih organa o ovim pitanjima, nemaju dovoljno informacija o radu na slučajevima koji treba da se istraže ili koji su procesuirani. Na primer, u slučaju fizičkog napada na Davora Pašalića, urednika novinske agencije Fonet, u jednom trenutku je obećano da će biti formirana posebna istražna grupa, pa je nakon toga rečeno da će taj slučaj biti prebačen u rad Komisije za istraživanje ubistava novinara. Međutim, na sve pokušaje da se kontaktiraju direktor policije i Ministarstvo unutrašnjih poslova, nikakvi odgovori nisu dobijeni. Veliki problem predstavlja upravo nedostatak komunikacije s tužilaštvom i policijom i nedostupnost informacija o postupcima koji se vode u slučajevima napada na novinare¹²⁷.

Prema važećim zakonima, mere elektronskog nadzora koje se preduzimaju prema građanima, pa i prema novinarima, kao što su praćenja, prisluškivanja razgovora i presretanje komunikacije, trebalo bi da se odvijaju samo uz dozvolu suda u slučaju postojanja neke osnovane sumnje. Tada nadležni organi zatraže dozvolu od suda da preduzmu određene mere elektronskog nadzora nad novinarima. Za sada ne postoje materijalni dokazi da se taj elektronski nadzor sprovodi ilegalno, ali se izdvaja kao problem to što ne postoje oblici kontrole o tome zloupotrebljavaju li nadležni organi ta zakonska ovlašćenja. Može samo da se pretpostavlja da su u određenim slučajevima preduzimane mere van zakonskih ovlašćenja i bez dozvole suda, a upravo zbog nepostojanja efikasne kontrole tih organa koji se bave elektronskim nadzorom.

Ovim povodom, zanimljiv je slučaj Mreže za istraživanje kriminala i korupcije (KRIK) i glavnog urednika Stevana Dojčinovića. Kada je KRIK počeo s radom na istraživanju imovine Aleksandra Vučića i njegove porodice, u tabloidu *Informer* pojavili su se podaci do kojih nije moglo drugačije da se dođe nego prisluškivanjem, presretanjem elektronske komunikacije ili praćenjem. Tabloid je znao šta se priprema, iznosio je detalje iz same redakcije KRIK o kretanju Stevana Dojčinovića i njegovim susretima s nekim osobama. Iako je zvanično rečeno da Stevan Dojčinović nije pod policijskim nadzorom, mnogo toga je ukazivalo da pojedinci i grupe koje su pod

kontrolom države (a možda i angažovani za neke druge interese) prisluškuju, prate i nadziru rad novinara¹²⁸.

C.3 Da li se krivični i građanski pravosudni sistem efektivno bave pretnjama i aktima nasilja nad novinarima?

Generalni je utisak da krivični i građanski pravni sistem Srbije ne reaguje adekvatno na napade na novinare i ovaj zaključak može biti podržan s nekoliko argumenata. Pre svega, postoje tri još nerešena ubistva novinara, veliki broj fizičkih napada na novinare još nije rešen, veoma sporo se sprovodi procedura pravosudnog sistema kada je reč o bezbednosti novinara, a mnogo je neefikasnosti i u postupcima policije i tužilaštva. Često se dešava da slučaj dođe na sud, a da prethodno nisu izvedeni dokazi, ili da je neko gonjen.

Ne postoje posebne institucije/jedinice zadužene za istrage, gonjenja, zaštitu i nadoknadu kako bi se obezbedila sigurnost novinara i pitanje nekažnjivosti, sa izuzetkom Komisije za razmatranje činjenica do kojih se došlo u istragama koje su vođene povodom ubistava novinara. Inače, državne institucije smatraju da je postignut napredak u rezultatima rada Komisije u istragama koje su vođene povodom ubistva novinara¹²⁹.

Nezavisno udruženje novinara Srbije smatra da treba podržati svaki pokušaj da se rasvetle ubistva novinara i NUNS je delegirao svog predstavnika u Komisiju. Međutim, predstavnik je napustio rad Komisije jer NUNS smatra da Komisija ne treba da se bavi istražnim radnjama, da je to posao države, a da Komisija treba da inicira pokretanje pitanja odgovornosti zbog toga što su i posle 20 godina ostala nerasvetljena ubistva troje novinara. Stav NUNS-a je i da se uz pomoć angažovanja nezavisnih stručnjaka utvrdi šta se dešavalo u istragama, da li je bilo propusta i ko je za njih odgovoran. Nasuprot tome, rad komisije se pretvorio u direktno istraživanje ubistava novinara, što je posao države, koja mora na osnovu zakona da radi na rasvetljavanju ubistava novinara. „Komisija je ušla na teren onoga što treba da radi država i na taj način se državni organi aboliraju. Ono što i dalje ostaje problem jeste kako je došlo do toga da i po-

¹²⁷ Vukašin Obradović, Predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 15. jun 2016.

¹²⁸ Jorgovanović, Ljilja, „Newsweek o Stevanu Dojčinoviću: državni neprijatelj broj 1“, *Newsweek*, 31. mart 2016. Pristupljeno: 16. 06. 2016. <http://www.newsweek.rs/srbija/71693-newsweek-o-stevanu-dojcinovicu-drzavni-neprijatelj-broj-1.html?page=1>

¹²⁹ Anonimni intervju s predstavnikom državnih institucija, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 13. jun 2016.

sle toliko godina ne znamo zašto su se istrage o ubistvima sve vreme odugovlačile i ko je odgovoran za to”¹³⁰.

Prema mišljenju eksperata, institucije u Srbiji treba da se podignu na znatno viši nivo kada je zaštita novinara u pitanju.

„U našem društvu treba da sazre svest o ulozi novinara u društvu, da novinari ne rade za sebe već da su oni uši i oči javnosti. Oni obezbeđuju informacije koje predstavljaju kiseonik demokratije. Nivo brige o novinarima mora da bude viši nego do sada, novinarska udruženja treba time da se bave još više, kao i sudovi i organi gonjenja. Ne treba da budu zaštićeniji od drugih ljudi, ali s obzirom na to da oni češće dolaze u te situacije i da to nije samo njihova lična ugroženost nego ugroženost demokratije i javne sfere, sve institucije moraju da budu spremne da brane slobodu novinara i njihov integritet”¹³¹.

Ne postoje posebne procedure koje se bave zaštitom žena od napada u Srbiji, kao ni za žene novinarkе. Međutim, u Srbiji postoje slučajevi napada na žene novinare. Prema pomenutoj bazi NUNS-a, tokom poslednje tri i po godine evidentirana su 4 fizička i 22 verbalna napada na novinarkе. Takođe, treba napomenuti da su dve novinarkе (od ukupno četiri novinara) pod stalnom policijskom zaštitom.

Država ne obezbeđuje dovoljne resurse za istrage za pretnje i nasilje nad novinarima. To se, pre svega, može videti po tome što nema rezultata u istragama, kao i iz sporog vođenja istražnih postupaka.

Mere zaštite koje se pružaju novinarima kada je to potrebno i njihova adekvatnost u odnosu na karakter napada zavise od slučaja do slučaja. Veliki problem je što ima novinara koji su pod policijskom pratnjom. Prema podacima udruženja, četiri novinara su pod višegodišnjom stalnom zaštitom, ali zvanične podatke o broju nismo mogli dobiti zato što bi davanje tih informacija moglo da ugrozi njihovu bezbednost. Prema mišljenju pravnog eksperta, to je veliki problem i on se ne shvata ozbiljno.

„...Država obezbeđuje zaštitu ugroženih novinara, i to je dobra stvar, ali to nije rešenje problema. To nije održivo rešenje na duži rok. Postavlja se pitanje šta se radi na tome da se te pretnje otklone da bi se ta zaštita ukinula, tako da zaštita više nije potrebna. Međutim, neki novinari po nekoliko godina imaju policijsku zaštitu. To je krajnja mera i čini se kao

da ništa nije urađeno po pitanju rešavanja tog problema u korenu”¹³².

Novinari i pravni eksperti saglasni su da se istrage zločina nad novinarima ne sprovode brzo, efikasno i nezavisno. Organi koji treba da se bave istragama ne rade efikasno svoj posao, što se, pre svega, vidi u neuspehim istragama za ubistva tri novinara. Drugi problem je što sami sudski postupci dugo traju i ima ih mnogo nezavršenih. Pravni stručnjaci navode da je nesposobnost tužilaštva da sprovede efikasno istragu i prikupi direktne dokaze očigledna, a zna se da sud ne može da donese odluku samo na osnovu posrednih dokaza¹³³.

Gonjenje učinilaca krivičnih dela ne sprovodi se protiv svih učesnika u napadima. Problem je u tome što nisu rasvetljene pozadine krivičnih dela. Uglavnom se samo procesuiraju direktni učinioci, a naručioci dela ostaju neotkriveni. Takav primer je suđenje za ubistvo novinara Slavka Ćuruvije, koje se verovatno nikad neće do kraja rasvetliti, u smislu da se neće otkriti nalogodavci tog ubistva.

Stiče se utisak i da nema odgovarajućih obuka u policiji, tužilaštvu, sudstvu i advokaturi. Poslednjih godina bilo je nekoliko skupova na kojima su učestvovali sudije, tužioci, advokati i predstavnici medija, i to je davalo određene rezultate. Između ostalog, to je dovelo do toga da novinari mogu da shvate s kakvim se problemima sreću u tužilaštvu i sudovima, a i sudije su, sa druge strane, bolje shvatile položaj novinara. Takođe, takve specijalizovane edukacije predviđene su Akcionim planom za poglavlje 23. Međutim, s njihovim sprovođenjem se još nije krenulo. Kako se navodi u državnim institucijama¹³⁴, čeka se na usvajanje pominjanog Memoranduma. Ministarstvo kulture i informisanja organizovalo je radionice o zabrani govora mržnje i državnom oglašavanju u medijima. Međutim, još nije bilo obuka posvećenih državnim organima u pogledu zaštite slobode izražavanja i zaštite novinara.

130 Vukašin Obradović, Predsednik Nezavisnog udruženja novinara Srbije, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 15. jun 2016.

131 Dr Rade Veljanovski, profesor na Fakultetu političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 11. maj 2016.

132 Dragan Lazarević, advokat, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 21. maj 2016.

133 Slobodan Kremenjak, advokat, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 16. maj 2016.

134 Anonimni intervju s predstavnikom državnih institucija, intervjuisan od strane Marije Vukasović, 13. jun 2016.

Preporuke

U Srbiji je izvršena medijska reforma i 2014. godine donet je set medijskih zakona, međutim veliki problem predstavlja njihova implementacija. Iz toga proizlazi da je osnovna preporuka sprovođenje medijskih zakona u praksi kako bi se obezbedio viši stepen medijskih sloboda.

Treba izmeniti pravnu regulativu kako bi se onemogućio politički i partijski uticaj na izbor članova Saveta Regulatornog tela za elektronske medije i kako bi se na taj način obezbedio viši stepen nezavisnosti i efikasnosti u radu REM-a.

Država i nadležni državni organi (Posebno tužilaštvo za visokotehnoški kriminal i Odeljenje Ministarstva unutrašnjih poslova za visokotehnoški kriminal) treba brže i efikasnije da postupaju po prijavama, sprovode istrage, pokreću potrebne zakonske postupke i da obaveštavaju javnost o tome u slučajevima obaranja sajtova medija i drugih slučajeva blokiranja Interneta. Takođe, neophodno je da se izmenama odgovarajućih propisa poveća odgovornost nadležnih lica u tim organima u slučajevima nepostupanja. Potrebno je i unaprediti rad Posebnog tužilaštva za visokotehnoški kriminal u vezi s pretnjama novinarima na društvenim mrežama.

Unapređenje zakona i podzakonskih akata o projektnom sufinansiranju medijskih sadržaja od javnog interesa, posebno u sledećim delovima:

- obaveznost raspisivanja konkursa i sankcionisanje lokalnih samouprava koje ne raspišu konkurs za projektno sufinansiranje,
- odgovornost za zakonito sprovođenje konkursa i transparentnost celokupnog procesa,
- sankcionisanje zloupotreba i kršenja procedura konkursa za projektno sufinansiranje,
- evaluacija realizovanih sufinansiranih projekata i
- uključivanje i povećanje uticaja civilnog društva.

Unapređenje odgovornosti, kontrole raspodele sredstava, konkurentnosti i veće transparentnosti za javno oglašavanje državnih organa i drugih nosilaca javnih vlasti, koji raspolažu javnim novcem, kao i veći uticaj civilnog društva u ovoj oblasti. Takođe, svi korisnici javnih sredstava za javno oglašavanje treba da budu u obavezi javnosti da daju na uvid, odnosno da prikažu sredstva koja su namenjena medijima za usluge i projekte.

Potrebno je izmeniti pravnu regulativu kako bi se onemogućio politički i direktan partijski uticaj na izbor Upravnih odbora, odnosno indirektan uticaj na izbor Programskih saveta i menadžmenta javnih medijskih servisa. Zatim, izmenama i dopunama zakona treba obezbediti finansijsku nezavisnost javnih medijskih servisa putem takse/pretplate, bez budžetskih subvencija. Takođe, potrebno je uvođenje obavezne konsultacije ili participacije redakcije prilikom izbora glavnog urednika, odnosno davanje saglasnosti od strane redakcije za izbor glavnog urednika.

Sudska praksa u Srbiji generalno je neujednačena, pa tako i u postupcima po tužbama podnetim protiv novinara u vezi sa objavljivanjem informacija u medijima.

Potrebno je ujednačavanje sudske praksu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i uvođenje obaveznih edukacija sudija, radionice i savetovanja.

Politički pluralizam pre i tokom izborne kampanje kod štampanih i online medija treba da se ostvaruje kroz jačanje samoregulative, a kod elektronskih medija treba da se obezbedi tako što će se povećati odgovornost i efikasnost Regulatornog tela za elektronske medije, kako bi oni obavljali svoje dužnosti u skladu sa zakonom i preduzimali potrebne mere koje im stoje na raspolaganju da bi zaštitili i unapredili politički pluralizam u medijima. Pored toga, potrebno je definisati razliku između političke propagande i političkog obaveštavanja.

Stvaranje sistemskih uslova odgovarajućim zakonima (Zakon o radu), za uspostavljanje socijalnog dijaloga između predstavnika medijske industrije (vlasnika) i sindikata (novinari i drugi medijski radnici) i unapređenje efikasnosti inspekcije rada u postupanjima po prijavama za kršenje zakona u medijskim kućama. Izuzetno je važno i jačanje same uloge sindikata.

Poboljšanje položaja novinara u redakcijama tako što će se povećati stepen nezavisnosti redakcije od vlasnika medija uvođenjem internih redakcijskih akata, kojima bi se regulisala nezavisnost uređivačke politike i kojima se obezbeđuje autonomija redakcije u odnosu na vlasnike medija. Obezbediti efikasniju pravnu zaštitu novinara kao autora od uticaja vlasnika i menadžmenta medija, kao i pospešiti sindikalno organizovanje u okviru redakcija.

Dosledna primena i kažnjavanje u skladu sa članom 138, tačka 3 Krivičnog zakonika, koji se odnosi na krivično delo ugrožavanja sigurnosti kada je učinjeno prema licu koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja, u vezi s poslovima koje obavlja, pre svega jer su u praksi kazne za počinioce ovog krivičnog dela minimalne i na taj način ne predstavljaju dovoljnu kaznu i opomenu za buduće počinioce ovog krivičnog dela.

Poboljšanje saradnje između državnih institucija i udruženja novinara, pre svega putem nastavka razgovora s Ministarstvom unutrašnjih poslova i Republičkim javnim tužilaštvom o potpisivanju Memoranduma o merama za podizanje nivoa bezbednosti novinara u skladu sa Akcionim planom za poglavlje 23. Konkretnije definisati tačku 7 Memoranduma, koja se odnosi na formiranje posebnog tela koje bi se bavilo bezbednošću novinara, i to tako što će se na jasan način definisati način formiranja tog tela, izbor članova tela, koja su ovlašćena tog tela i, najvažnije, da se utvrdi da to telo ne preuzme obaveze koje su u nadležnosti državnih organa.

Konkretizovati rad Komisije za razmatranje činjenica do kojih se došlo u istragama koje su vođene povodom ubistava novinara. Komisija treba, osim rasvetljavanja ubistava novinara, da se bavi i utvrđivanjem odgovornost državnih organa i pojedinaca koji su svojim činjenjem, odnosno nečinjenjem, doprineli neblagovremenom sprovođenju istražnih radnji.

Prilozi

Lista intervjuisanih

Ime i prezime	Pozicija/Organizacija	Datum intervjuja
(anoniman)	Novinar u neprofitnom mediju	10. maj 2016.
Rade Veljanovski	Profesor na Fakultetu političkih nauka	11. maj 2016.
Dejan Milenković	Profesor na Fakultetu političkih nauka	13. maj 2016.
(anoniman)	Novinar radio-stanice	16. maj 2016.
Slobodan Kremenjak	Advokat	16. maj 2016.
(anoniman)	Novinar radio-stanice	17. maj 2016.
Branislav Božić	Novinar dnevnog lista	17. maj 2016.
(anoniman)	Novinar javnog medijskog servisa	18. maj 2016.
(anoniman)	Novinar TV kanala	18. maj 2016.
(anoniman)	Novinar	19. maj 2016.
(anoniman)	Novinar radio-stanice	19. maj 2016.
Vojislav Stevanović	Novinar TV kanala	20. maj 2016.
Radojica Džunić	Novinar dnevnog lista	20. maj 2016.
Saša Gajin	Profesor na Pravnom fakultetu	20. maj 2016.
Dejan Lazarević	Advokat	21. maj 2016.
(anoniman)	Predstavnik državnih institucija	13. jun 2016.
Vukašin Obradović	Predsednik Udruženja	15. jun 2016.

Reference i izvori

Knjige, studije i istraživanja

Balkanska istraživačka mreža, Izborna kampanja 2016: Kako su političari komunicirali sa biračima, Beograd, 2016. Dostupno na: <http://birnsrbija.rs/wp-content/uploads/2016/04/Izborna-kampanja-2016-Kako-su-politi%C4%8Ddari-komunicirali-sa-bira%C4%8Dima.pdf> (Pristupljeno: 26. 05. 2016)

Centar za nezavisno novinarstvo, Uslovi rada novinara i medijskih radnika u Srbiji, Beograd, 2015. Dostupno na: <http://www.cji.ro/wp-content/uploads/2015/05/Serbia.pdf> (Pristupljeno: 01. 06. 2016)

Media Observatory i Novosadska novinarska škola, Privatizacija medija na jezicima manjina: Šansa ili nestanak, Novi Sad, 2015. <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/10/Serbia-Privatisation-of-Minority-Language-Media.pdf> (Pristupljeno: 23. 05. 2016)

Media Observatory i Novosadska novinarska škola, „Tranziciona godina – ko će imati koristi od medijskih reformi”, Novi Sad, 2015. Dostupno na: <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/12/FINANSIJSKE-RELACIJE-IZME%C4%90U-DR%C5%BDAVE-I-MEDIJA-U-SRBIJI.pdf> (Pristupljeno: 23. 05. 2016)

Nezavisno društvo novinara Vojvodine, Manjinski i višejezični mediji u kontekstu sprovođenja medijskih reformi, Novi Sad, 2016. Dostupno na: <http://www.ndnv.org/wp-content/uploads/2016/04/Manjinski-i-visejezicni-medijiFINAL.pdf> (Pristupljeno: 23. 05. 2016)

Nezavisno udruženje novinara Srbije, Hronika napada i pritisaka na novinare u 2015, Beograd, 2015. Dostupno na: <http://www.bazenuns.rs/uploads/useruploads/DocumentsDatabase/Hronika-napada-i-pritisakana-novinare-2015.pdf> (Pristupljeno: 09. 06. 2016 i 13. 06. 2016)

Novosadska novinarska škola, Javni servisi (ni)su u službi građana, Novi Sad, 2015. Dostupno na: <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/10/JAVNI-SERVISI-NISU-U-SLU%C5%BDBIGRA%C4%90ANA.pdf> (Pristupljeno: 24. 05. 2016)

Novosadska novinarska škola, Kampanja pre kampanje, Novi Sad, 2016. Dostupno na:

<http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2016/04/Flash-izvestaj-RTV-i-RTS-18.-april.pdf> (Pristupljeno: 26. 05. 2016)

Sindikata novinara Srbije, Medijska scena Srbije 2014, Beograd, 2015. Dostupno na:

http://www.sinos.rs/srpski/istrazivanje/7/2015/09/03/753/istrazivanje-sinos-a_-medijska-scena-srbije-2014_-godine.html (Pristupljeno: 01. 06. 2016)

Srećko Mihailović, Miroslav Ružica, Tanja Jakobi, Boris Jašović, Maja Jandrić, Gradimir Zajić, Mirjana Vasović, Zoran Stojiljković, Vojislav Mihailović i Dušan Torbica. Od novinara do nadničara. Prekarni rad i život. Beograd: Fondacija za otvoreno društvo, Srbija i Centar za razvoj sindikalizma, 2016. (Pristupljeno: 06. 06. 2016)

Toplički centar za demokratiju i ljudska prava, Građanski nadzor privatizacije medija u Srbiji, Prokuplje, 2016. Dostupno na: <http://www.nadzor.org.rs/pdf/Privatizacija%20medija.pdf> (Pristupljeno: 24. 05. 2016)

Transparentnost Srbija, Monitoring kampanje za parlamentarne, pokrajinske i lokalne izbore, Beograd, 2016. Dostupno na: <http://www.transparentnost.org.rs/index.php/sr/59-srpski/naslovna/8421-monitoring-kampanje-za-parlamentarne-pokrajinske-i-lokalne-izbore>

panje-za-parlamentarne-pokrajinske-i-lokalne-izbore (Pristupljeno: 26. 05. 2016)

Pravna dokumenta i izveštaji

Evropska Komisija, Radni dokument komisije: Republika Srbija 2015. Izveštaj o napretku, Brisel, 10. 11. 2015. Dostupno na: http://www.seio.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_napretku/godinj_izvestaj_15_final.pdf (Pristupljeno: 13. 05. 2016)

Krivični zakonik, Službeni glasnik Republike Srbije br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html

Lista slučajeva, Share foundation. Poslednja izmena 3. septembar 2016. Dostupno na: <http://monitoring.labs.rs/> (Pristupljeno: 18. 10. 2016)

Novosadska novinarska škola, Izveštaj o monitoringu programskih šema Radio-televizije Vojvodine i Radio-televizije Srbije, Novi Sad, 2015. Dostupno na: <http://www.novinarska-skola.org.rs/sr/wp-content/uploads/2015/10/Izvestaj-o-monitoringu-programskih-sema-Radio-televizije-Vojvodine-i-Radio-televizije-Srbije-oktobar-2015.pdf> (Pristupljeno: 25. 05. 2016)

OEBS i Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava, Konačni izveštaj, Ograničena misija za posmatranje izbora OEBS/KDILJP-a, Varšava, 2016. Dostupno na: <http://www.osce.org/sr/odhr/elections/serbia/259021?download=true> (Pristupljeno: 22. 08. 2016)

Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštiti podataka o ličnosti, Izveštaj o sprovođenju Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti za 2015, Beograd, 2016. Dostupno na: str. 27. http://www.poverenik.rs/images/stories/dokumentacija-nova/izvestaji-Poverenika/2015/IZVESTAJ2015/latg_izvestaj2015.pdf (Pristupljeno: 30. 05. 2016)

„Pravilnik o sufinansiranju projekata za ostvarivanje iz javnog interesa u oblasti javnog informisanja”. Službeni glasnik Republike Srbije br. 83/14, 58/15 i 12/16. Dostupno na:

Pravilnikom o sufinansiranju projekata za ostvarivanje iz javnog interesa u oblasti javnog informisanja

„Pravilnik o obavezama pružalaca medijskih usluga tokom predizborne kampanje”. Službeni glasnik

Republike Srbije br. 55/2015. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik_o_obavezama_pruzalaca_medijskih_usluga_tokom_predizborne_kampanje.html

Radio-televizija Srbije, Izveštaj s podacima o zaposlenima i visini njihovih plata, Beograd, 2016. Dostupno na: <http://www.rts.rs/page/rts/sr/javniservis/story/1674/vesti/2174413/zarade-zaposlenih-u-rts-u.html> (Pristupljeno: 01. 06. 2016.)

Regulatorno telo za elektronske medije, Izveštaj o radu za 2015. godinu, Beograd, 2016. Dostupno na: http://www.rra.org.rs/uploads/useruploads/PDF/8412-IZVESTAJ_O_RADU_2015.pdf (Pristupljeno: 16. 05. 2016)

Savet za borbu protiv korupcije, Izveštaj o mogućem uticaju institucija javnog sektora na medije kroz plaćanje usluga oglašavanja i marketinga, Beograd, 2015. Dostupno na: <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/Storage/Global/Documents/izvestaji/Izvestaj%20o%20medijima%20konacna%20verzija.pdf> (Pristupljeno: 16. 05. 2016)

Savet za štampu, Izveštaj o radu Saveta za štampu za 2015. godinu, Rad komisije za žalbe. Dostupno na: <http://www.savetzastampu.rs/cirilica/izvestaji/110/2016/03/11/1019/izvestaj-o-radu-saveta-za-stampu-za-2015-godinu.html> (Pristupljeno: 27. 05. 2016)

„Statut Republičke radiodifuzne agencije,“ Službeni glasnik Republike Srbije br. 102/2005. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/statut_republicke_radiodifuzne_agencije.html

Ustav Republike Srbije. Službeni glasnik Republike Srbije br. 98/06. http://paragraf.rs/propisi/ustav_republicke_srbije.html

Viši sud u Beogradu, „Izveštaj o broju tužbi podnetih protiv novinara u vezi sa objavljivanjem informacija u medijima u počev od 2013“, 28. april 2016. (Pristupljeno: 25. 05. 2016)

Zakon o elektronskim medijima. Službeni glasnik Republike Srbije br. 83/2014, 6/2016. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_elektronskim_medijima.html

Zakon o izboru narodnih poslanika. Službeni glasnik Republike Srbije br. 35/2000, 57/2003 – odluka USRS, 72/2003 – dr. zakon, 75/2003 – ispr. dr. zakon, 18/2004, 101/2005 – dr. zakon, 85/2005 – dr. zakon, 28/2011 – odluka US, 36/2011 i 104/2009 – dr. zakon. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izboru_narodnih_poslanika.html

Zakon o javnom informisanju i medijima. Službeni glasnik Republike Srbije br. 83/2014, 58/2015 i 12/2016 – autentično tumačenje. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_informisanju_i_medijima.html

Zakon o javnim medijskim servisima. Službeni glasnik Republike Srbije br. 83/2014, 103/2015. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnim_medijskim_servisima.html

Zakon o nacionalnim savetima nacionalnih manjina. Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2009, 20/2014 – odluka US i 55/2014. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_nacionalnim_savetima_nacionalnih_manjina.html

Zakon o obligacionim odnosima. Službeni list SFRJ br. 29/78, 39/85, 45/89 – odluka USJ i 57/89, Službeni list SRJ br. 31/93 i Službeni list SCG br. 1/2003 – Ustavna povelja. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_obligacionim_odnosima.html

Zakon o oglašavanju. Službeni glasnik Republike Srbije br. 6/2016. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_oglasavanju.html

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, Službeni glasnik Republike Srbije br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_slobodnom_pristupu_informacijama_od_javnog_znacaja.html

Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina, Službeni list SRJ br. 11/2002, Službeni list SCG br. 1/2003 – Ustavna povelja, i Službeni glasnik Republike Srbije br. 72/2009 – dr. zakon i 97/2013 – odluka US. Dostupno na: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_prava_i_sloboda_nacionalnih_manjina.html

Novinarski članci

B. Č. B., „Smenjeni svi urednici Radio-televizije Vojvodine“, Danas, 17. oktobar 2015. Dostupno na: http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/smenjeni_svi_urednici_radiotelevizije_vojvodine_55.html?news_id=320716 (Pristupljeno: 09. 06. 2016)

B92, „Studiju B više od polovine novca na konkursu“, B92, 9. decembar 2015. Dostupno na: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=12&dd=09&nav_category=12&nav_id=1072562 (Pristupljeno: 23. 05. 2016)

Filipčev, Vladan, „Viši sud u Novom Sadu: Bečejski mozaik osuđen zbog pisma čitaoca”, Bečejski mozaik, 25. maj 2015. Dostupno na: <http://becejski-mozaik.co.rs/vesti/becej/1945-visi-sud-u-novom-sadu-becejski-mozaik-osuden-zbog-pisma-citaoca> (Pristupljeno: 25. 05. 2016)

Gligorijević, Jovana, „Internet je mnogo naučio iz slučaja ‘Feketić’”, Vreme, 6. mart 2014. Dostupno na: <http://www.vreme.com/cms/view.php?id=1179410> (Pristupljeno: 10. 06. 2016)

Jahić, Dino, „Tabloidom protiv zdravog razuma”, Cenzolovka, 28. mart 2016. Dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/misljenja/tabloidom-protiv-zdravog-razuma/> (Pristupljeno: 09. 06. 2016)

Janković, Miroslav, „O novinarskim izvorima”, Danas, 26. mart 2016. Dostupno na: http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/pravo_danas/o_novinarskim_izvorima_.1118.html?news_id=278705 (Pristupljeno: 30. 05. 2016)

Jorgovanović, Ljilja, „Newsweek o Stevanu Dojčinoviću: državni neprijatelj broj 1”, Newsweek, 2016. Dostupno na: <http://www.newsweek.rs/srbija/71693-newsweek-o-stevanu-dojcinovicu-drzavni-neprijatelj-broj-1.html?page=1> (Pristupljeno: 16. 06. 2016)

Matić, Jovanka, „Kanalisanje ‘Utiska nedelje’”, Danas, 03. oktobar 2014. Dostupno na: http://www.danas.rs/dodaci/nedelja/kanalisanje_utiska_nedelje.26.html?news_id=290095 (Pristupljeno: 06. 06. 2016)

Miletić, Natalija, „Where have all the hackers gone”, Peščanik, 19. decembar 2014. Dostupno na: <http://pescanik.net/where-have-all-the-hackers-gone/> (Pristupljeno: 10. 06. 2016)

Pećo, Dragana, „Brisači snimaka po profesiji”, Cenzolovka, 4. novembar 2015. Dostupno na: <https://www.cenzolovka.rs/misljenja/brisaci-snimaka-po-profesiji/> (Pristupljeno: 13. 06. 2016)

Redžepović, Danilo, „Ministre, prestani da lažeš! Istina o saslušanju urednika Telepromptera”, Teleprompter, 1. oktobar 2015. Dostupno na: <http://www.teleprompter.rs/ministre-prestani-da-lazes-istina-o-saslusanju-urednika-telepromptera.html#sthash.wXKmcxKb.dpuf> (Pristupljeno: 30. 05. 2016)

Srbija Danas „DEMOKRATA PROTIV DEMOKRATIJE Borko hoće da licencira novinare i uvede medijski mrak u Srbiju”, Srbija Danas, 28. oktobar 2015. Dostupno na: <http://www.srbijadanas.com/clanak/demokrata-protiv-demokratije-borko-hoce-da-licencira-novinare-i-vede-medijski-mrak-u-srbiju> (Pristupljeno: 27. 05. 2016)

Šinković, Norbert, „Napad u Vršcu: Kamionetom na novinara”, Radio Slobodna Evropa, 6. maj 2016. Dostupno na: <http://www.slobodnaevropa.org/a/cupic-napadnut-zbog-tekstova-o-vezama-biznismena-i-politicara/27719592.html> (Pristupljeno: 14. 06. 2016)

Urošević, Uroš, „Kako je neočekivano prošla javna nabavka za medije Požarevca”, Radio Boom 93, 14. mart 2016. Dostupno na: <http://www.boom93.com/info/lokalne-vesti/31814/evo-kako-je-neocekivano-prosla-javna-nabavka-za-medije-.html> (Pristupljeno: 17. 05. 2016)

Živanović, Maja, „Odbor Skupštine APV o slučaju REM”, „Radio-televizija Vojvodine, 4. mart 2016. Dostupno na: http://www.rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/odbor-skupstine-apv-o-slucaju-rem_695603.html (Pristupljeno: 10. 06. 2016)

